

AGYÜDI-KEGYHELY
A
TÖRTÉNELMI
ESEMÉNYEK FORGA-
TAGÁBAN.

IRTA: P. ÁNGYÁN AURÉL O.F.M
GYÜD 1930.

ÁRA: P.

UTÁNNYOMÁS TILOS.

16

Mária Gyűd:
Jubeliumi kereszt.

A
GYŰDI KEGYHELY
A TÖRTÉNELMI
ESEMÉNYEK FORGATAGÁBAN

IRTA :
P. ÁNGYÁN AURÉL O. F. M.

BIBLIOTHECA PP. FRANCISCANORUM
Conventus Budaensis

1930.
A MÁRIA-GYŰDI SZENTFERENCENDI ZÁRDA KIADÁSA.
MINDEN JOG FENTARTVA.

AVE MARIA.

Tiszta jövedelem a mária-gyüdi kegytemplom javára fordíttatik.

A pécszegyházmegyei Hatóság 3577/1928. sz. engedélyével.
A ferences rendtartományfőnökség 90/1928. sz. engedélyével.

A gyüdi kegyhely.

Gyüd magyar falu Baranya vármegyében, közel a Drávához. Villánytól Drávaszentmárton felé, tehát keletről nyugatra vonuló heglánc déli oldalán fekszik. Fekvése a szomszédos Siklóssal és a 63-65 C. hőfokú kénesvizéről hírneves *Harkány* fürdővel háromszöget képez, fél illetve háromnegyed óra sétaút távolsággal e három helység között. Gyüd alatt a pécs-siklósi vasutvonal is átszeli e háromszöget, amiáltal a távolságok öt, illetve tiz percre zsugorodnak. A kegyhely gyönyörű, tágas kilátást nyújt az előtte elterülő Dráva-völgyön át az átellenes szlavóniai *fekete hegyekre*, az úgynevezett *Papuk* hegláncre. A kilátás tágas, festői látvánnyá alakul, ha a gyüdi 408 méter magas *Tenkes* hegyről tekintünk szét. Nemcsak a természetes szépségű síkságon, mintegy váltakozó alakokkal díszített szőnyegen, de a kúp alakú *Harsány* (Bajcs) hegy relytélyesen kimagasló szépségében is gyönyörködhetik a szemlélő és bánatos elmerengésbe mélyedhet, mert mögötte északkeleti irány-

ban terül el a mohácsivész vérrel beitatott harcmezeje, mely a gyüdi kegyhelyet is az egész országgal együtt a viszontagságok örvényébe sodorta. A siklósi várnak pedig folyton szembeötlő komorsága ébrentartja a küzdelemteljes multak emlékét.

Gyüd úgy vallási, mint történelmi szempontból mindig az érdeklődés és fontos események forgatagában volt. Tanúja volt az ősi pannon-szlovén kereszténység vallásos gondolkozásának, mert a gyüdi hegyen átvonuló, ma már elhanyagolt római-út, Sopianae és Sirmium (Pécs-Mitrovica) ősi kereszténység központjait összekötve, Gyüdot is érintette s a kegyhely melletti völgyben még most is felbugyogó forrásánál kellemes megálló s üdülőhelyül szolgált a fáradt utasoknak.

Gyüd tanúja volt a pogány magyarok megtérítésének s a megtértek buzgó Mária tiszteletének. Tanúja volt az országon átvonuló kereszteshadak átkelésének a Dráván s azok lelkesítő buzgóságának. Tanúja volt II. Géza királyunk hazafias aggodalmainak, amit a trónkövetelő Borics okozott neki, midőn itt Gyüd tájékán belopódzott a francia hadseregbe, hogy görög területre jutva, a görög császárral együtt harcoljon Géza ellen.

Gyüd a jelenben *búcsújárárhely*. Különös érdekességet kölcsönöz neki az a ritka, vagy talán egyedül álló történelmi körülmény, hogy éppen azon a ponton, ahol a kegytemplom áll, ütötte fel hadiszállását Gyöd, a honfoglaló kunvezér s innét intézte a vidék pannonszlovén lakóinak meghódítását. (Balog-Cselők traditio.) Az isteni Gondviselés bámulatos végzése, hogy éppen azon a ponton, hol a régi római *Seréna* vidék meghódol a magyaroknak, ott egy messzevidékre kiterjedő búcsújárárhely létesült.

Gyüd már messziről tekintve is megható, megilletődésre gerjesztő hatással bír. A vidéket és a Dráván túl terjedő síkságot szelíden uraló kéttornyú templomának már messziről való megpillantása is ihletet kelt a feléje közeledő zarándok szívében s hívogatólag bizalomra gerjeszt. Közadakozásból (1928) szerzett harangjai, amíg egyrészt bánatosan figyelmeztetnek a világháború által okozott és még mindig érezhető bajainkra, más részről örömmel köszöntik a közeledő zarándokokat, a lelki öröm hangulatával eltelt távozókat pedig elkisérik, ameddig csak elhallatszik érchangjuk.

Gyüd képes a zarándokok szívet is lebilincselni. A távozó zarándok a szt. gyónás és áldozással lelkében megtisztulva, megkönnyebbülten bár, de a határnál mégis nehéz szívvvel tud megválni . . . meg egyszer visszafordul, keresztet vet magára, hálásan, búcsúüdvözléssel mélyen sóhajtván mondja: Isten veled . . . Érti lelkében Gyüdnek kegyelmi hatását. Aki igaz vallásos meggyőződéssel a szívében, hittel, alázattal s bizalommal jön e kegyhelyre, boldogan tér vissza családjá körébe s azt is részelteti zarándoklatának gyümölcseiben.

Gyüdon minden áhitatra int. Talaját ezer és ezer zarándok taposta, könnyeivel öntözte, imáival s énekével betöltötte légkörét már hajdantól fogva, történelme is tulajdonképen az ősi s messze távoli hajdankorba nyúlik vissza, eredetét is onnét származtatja, sőt a 900 éves magyar kereszténységgel egyidősnek vallja magát, megbízható és időmultán meg nem rontott, mesévé át nem alakított *hagyományai* által, melyek hivatalosan megvizsgálva s összegyűjtve, a zárda és kegyhely évkönyveiben híven fel vannak

jegyezve s gondos őrizet alatt állanak. Ezek és a hazai történelmi kútforrások nyíltan feltárják azt az örvényt s forгатagot, melyben e kegyhely keletkezése óta hányattatott, de az isteni Gondviselő kezét is, mely e kegyhelyet számtalan, már-már a megsemmisüléssel fenyegető forгатagból kiragadta s mint sziklán épült kegyelmi várat s tárházat őrzött meg századokon keresztül. Ezen történelmi igazság részletezését tartalmazza e kis könyvecske.

Gyüd elnevezése és a kegyhely eredete.

Gyüdnek a rómaiak korából s a honfoglalás előtti időből nem maradt fenn külön neve, csak annyi bizonyos, hogy a római *Seréna* nevű vidékhez tartozott. A *Seréna* elnevezés ugyanis — amit némely könyvek Szalágyi nyomán kizárólag Siklósra alkalmaznak — nem város név, hanem vidéknek a neve; szép, tágas kilátású, nyílt, derűs vidéket jelent. Spanyolországban, az Estremadura tartományban, egy vidék a jelenben is a *Seréna* nevet viseli. Ennek gócpontjában, Badajózban székelt a római Legió Fortis hadosztályának a törzse s ennek kiegészítő része, a *Cuneus Equitum Fortensium*, (Katancsics Dissert. de Column. pag. 97.) előbb Eszéken állomásozott, onnét *Altinumba* költözött. Ezen állomáshely megállapításában azonban eltérők és bizonytalanok a történészek véleményei. Szóba hozzák Mohácsot . . . Kölkedet . . . Dunaszekcsőt . . . Baranyavárt és még Siklóst is. Ez a hadosztály nevezhette el a mai Siklós és Gyüd vidékét is *Serénának*, részint a hadosztály összetartozandósága, részint a vidék hasonlósága miatt.

Gyüd önálló s megkülönböztető helységnevet csak a honfoglaláskor kapott, midőn a honfoglaló Árpád vezér által Baranya meghódítására kiküldött *Etu* (Etel) kunvezér fia *Eudu* (Anonymus) meghódítva az itt lakó pannonszlovéneket (vendeket), a helyet, ahonnet a meghódítást irányította és végrehajtotta, saját nevére *Gyöd*-ről, *Gyöd*-nek nevezte el. *Eudu* ugyanis szónyomozólag annyi, mint Jödő, vagy Gyödő, rövidítve: *Jüd*, vagy *Gyüd*, amit a horvát, sokác, bunyevác és német ajkúak *Jud*-nak ejtenek ki, a magyarok pedig a XVII-XVIII-ik századtól fogva a simább és könnyebb kiejtésű *Gyüd* elnevezést használják. A köznép, a kegyhely iránti tiszteletből *Mária-Gyüd*-nek nevezi, de hivatalosan csak egyszerűen *Gyüd*. NB.

Az itt megtelepedett pogány magyarok eltanulták a meghódított keresztény szlovénektől a keresztény hitigazságokat, elsajátították tőlük az Isten Anyjának mélységes tiszteletét és szeretetét. A Kupa (Koppány) féle keresztényirtó lázadás pedig alkalmat adott arra, hogy a megtért magyarok a szlovénekekkel együtt a B. Szűz Anya különösebb pártfogásában, vigasztalásában s égi segélyében részesüljenek e helyen, ahová mélységes hittel s bizalommal menekültek oltalma alá a lázadó *Kupa* gyilkoló fegyverei elől. Gyüd sűrű erdős völgyei menedékhelyei voltak az üldözött keresztényeknek. Szt. István leveri az ellene fellázadt, a trónját elfoglalni és a kereszténységet kiirtani szándékozó somogyi vajdát Kupát, utána

NB. A gyüdi községi Elöljáróság 1902-ben felszólított a helység nevének végleges és hivatalos megállapítására s ekkor a községi Elöljáróság túlnyomó református többsége a „*Mária*” név hozzácsatolását nem fogadta el.

nyomban megalapítja a pécsváradi bencés apátságot s ennek *Bonifác* nevű apátja a déli vidék, s így a pogányok megtérítésére szenteli magát, miközben meg is sebesül s mint vértanút említi a történelem (Sörös P. Kat. Sz. 1905. IX. p. 83.). Ennek és a pécsváradi bencés atyáknak érdeme e vidék végleges megtérítése a keresztény hitre.

A hagyomány híven őrzi, hogy a bencések a megtért magyarok hitének erősítése végett egy Mária szobrot helyeztek el, egy kis stációszerű kápolnácskában, a gyüdi forrás fölött azon a ponton, ahol a hegyen átvezető gyalog út és a római út szétágaznak; ezért mondhatjuk útmenti kápolnácskának is. E szobor körül megnyilvánult buzgóság, hit és bizalom kiérdemelte a B. Szűz különös pártfogását s oltalmát, ami a szobor körül történt csodás gyógyulásokban, imameghallgatásokban és más egyéb égi kedvezményekben nyilvánult. (M. S. Zág. p. 13. Prot. III.)

Gyüd központja lett a vidék Mária tiszteletének. Az a számos, nyilvános és tömeges körmenetes búcsújárás, mely napjainkban is megható lelkesültséggel árasztja el Gyüdot, csak folytatása annak a bizalmas és bensőséges tiszteletnek s áhitatnak, ami szt. István idejében az ősi Mária szobor körül, mint forrásban megszülemlett.

Galánthai herceg *Eszterházy Pál* nádor ama nevezetes művében, melyben a magyarországi búcsújáróhelyeket mind egyenkint leírja, a gyüdi szobrot „csodálatosnak és csodatevőnek“ nevezi. (Menyneyi korona 176. sz.) Az az *Eszterházy Pál*, a következő mélységes hittől áthatott imádságot szerzette és a B. Szűz tisztelőinek ajkaira adta:

„Emlékezzél meg dicsőséges szülője, magyarok Nagyasszonya, szentséges Szűz Mária, emlékezzél meg örökségedről, amelyet hűséges szolgád, első királyunk és apostolunk, szt. István Neked felajánlott és végrendeletképen hagyományozott. Tekints kegyes arccal országodra, dicsőséges érdemeiddel járj értünk közbe és állj néped mellé szt. Fiadnál, Jézus Krisztusnál. Hozzád esdekeltek Atyáink és megszabadultak minden szorongattatásukban, mert a Te szemeid, örökké áldott Úrnőnk, megszűnés nélkül örködtek örökséged fölött. Ettől a reménytől felbuzdulva, oltalmazd alá menekülünk, mi, a Te néped. Oltalmazd és véd meg hatalmas pártfogásod által hazánkat. Eszközöld ki Anyánknak, az Egyháznak felmagasztaltatását az egész földkerekségén, nekünk pedig adj tanulékony szívet. Elismerjük, hogy vétkeztünk, de ne emlékezzél a mi gonoszságainkra. Járj jóságosan a Te szent Fiadnál, hogy életünket az ő szent akarata szerint intézhessük, Téged pedig Úrnőnket, egész életünkön át tiszteljünk.“

Idéztük herceg *Eszterházy Pál* nádornak ezt az igazi lélekből fakadó imáját, hogy a gyüdi zarándokok gondolatait ima alakban is a B. Szűzre irányítsuk s hogy lássa a zarándok, hogy egy ilyen mélységes hittel imádkozó főrangú úr, Máriának igaz gyermeke, kezeskedik azon hagyományok hitelé mellett, amelyeknek alapján mi az ősi Mária szobrot csodatevőnek hirdetjük.

A csodatevő szobor megőrzése 1000—1148.

A Kupa-Koppány lázadás leverése után a B. Szűz tisztelete s a hozzávaló gyermekies ragaszkodás méginkább fellendült, a szobor körül történt csodás gyógyulások s imameghallgatások által mindinkább általánossabbá lett, a lelkeket mindjobban vonzotta a gyüdi csodatevő szoborhoz, úgy annyira, hogy nem tételezhető fel a szobornak elhanyagolása, sőt új gondozókat nyert az akkoriban még őserdőség közepén (a mai Vókány-Trinitás helyén) alapított *szenttrinitási* bencés apátság szerzetes atyáiban.

A Szalók-nemzetség 1120—1135 között ugyanis 2 bencés apátságot alapított (Hóman Bálint), az okormindszentit és a vókányi sűrű erdőség közepette a *Szentháromság*-ról címzett apátságot. Ez veszi át pécsváradiaktól a lelkipásztorkodást Gyüd vidékén. Így nemcsak biztosítva lett a csodatevő szobor tisztelete s gondozása ama rövid 140 év alatt, ami történelmileg nem sok idő, hanem a Kegyhely további fejlődésének is megvetette alapját, mert ezen apátság közvetítésével fiedelmi pártfogót is nyert. Midőn ugyanis VII. Lajos francia király kereszteshadseregével országunkon, illetve a pécsi egyházmegye területén átvonult, II. Géza királyunk egész az ország határáig, a déli végekre kísérte. E királyi látogatás alkalmát felhasználva, a *szenttrinitási* bencések a csodatevő szobor tiszteletére s az ott nyerhető égi kedvezményekre a király figyelmét is felhívták. (Czerpán.) A király, részint a kérelemnek engedve, részint vallásos lelkének sugallatát követve, 1148-ban saját költségén egy kisebbszerű templomot építtetett, a szobor kis házikója helyett. (Man. Script. Zágráb.)

II. Géza király Gyüdön kegytemplomot épít.

II. Géza csak 10 éves volt, mikor atyja, Vak Béla halála után Magyarország trónját elfoglalta. Helyette Bélus, az ország nádora, derék becsületes főúr és az esztergomi érsek vezették a kormányzást. Minden szép rendben folyt, az ország nem érezte, hogy erőtlén gyermek ül a trónon. A lelkes Bélus nádor példás rendben tartotta az ország ügyeit, úgy, hogy mire felnőtt az ifjú király, jól rendezett kormányzatot, megerősödött országot vett át.

II. Géza uralkodása kezdetén, míg ifjú éveit élte, boldog, meglegedett volt. Szerette a nemzet s viszont neki is az volt a legfőbb vágya, hogy hazáját boldogíthassa. De később, hogy múltak az évek, sok nehéz gond, baj, küzdelem jutott osztályrészeül. *Mánuel* görög császár és *Fridrik* német császár törtek Magyarország önnállósága ellen s még hozzá *Borics*, a trónkövetelő is keserítette. Legtöbb gondot és szomorúságot *Emmánuel* görög császár okozott neki, aki, hogy Magyarországot a görög birodalomba bekebelezze, pártfogásába vette a trónkövetelő *Boricsot*, annak pénzt és hadsereget adott, hogy nyugtalanítsa az ország déli vidékét. *Borics* az országon átvonulól *VII. Lajos* francia király keresztes hadseregébe lopódzott s így jutott el a görög császár udvarába. Géza király mikor meghallotta, hogy *Borics* a keresztes hadseregben van, azonnal felszólította *VII. Lajos* francia királyt, hogy *Boricsot* szolgáltassa ki neki, mint olyant, aki a királya életére tör. De a francia király ezt megtagadta s *Borics* a francia keresztesekkel *Konstantinápolyba* ment, hogy ott *Mánuellel* együtt küzdjön Géza ellen.

Géza, a francia király ezen barátságtalan tettén elszomorodva, rosszkedvűen tért vissza az ország belsejébe (Thuróczi.). Hogy ezen események színhelye Gyüd körül volt, következtethetjük abból a jóviszonyból, mellyel Géza király a *szenttrinitási* bencések iránt viseltetett, amit a siklói zárda évkönyve különösen kiemel. (Czerpán.)

Borics áskálódásai és a francia király barátságtalan viselkedése nem hagyta hidegen Géza királyunk kedélyét, mert — Thuróczi szerint — „szomorúan tért vissza seregével az ország belsejébe.“

Tudjuk, hogy a kedély legnagyobb fontosságú bir az ember egész életére és hatásosan befolyásolja tetteit. A kedély úgyszólván az ember legbensője, ez az egész lelki életnek kútforrása, ez azon gyújtópont az emberben, melyből helytelen harag, gyűlölet és bosszú is származhatik; viszont azon tűzhely is, melynél minden jó lángra gyűlhat az emberben. Géza királyunk nem engedte magát a szomorúság által annyira lesujtani, hogy csak a megtorlás gondolata uralkodjék benne. Leszámolt a francia király barátságtalanságával, ami fájt ugyan neki, de szomorú és lesujtott helyzetében az ég felé irányította kedélymozgalmait. A gyüdi csodatevő szobornál folyton megnyilvánuló égi kedvezmények, melyekről itt, a *szenttrinitási* bencések útján értesült, (P. Czerpán) arra indították, hogy szomorú helyzetében a szent Szűz pártfogásáért könyörögjön, hogy részese legyen azon égi oltalomnak, melyben a hívők itt oly bőségesen részesülnek.

•*Borics* és II. Géza között Gyüd környékén közbejött kellemetlen esemény, mint a gyüdi hagyományok történelmi háttere, okmánypótló körülménynek

tekinthető annak igazolására, hogy indítatva érezte magát egy kis kegytemplom építésére. Nagyon megfélel egy vallásos lelkületű fejedelem lesujtott kedélyhangulatának, hogy templomot építsen annak a nagyhatalmú Szűznek a tiszteletére, kinek közbenjárása által a hívők e helyen annyi kegyelemben részesültek s Akinek anyai jóságától ő maga is égi pártfogást remélt.

A II. Géza király által épített első kis kegytemplom méreteit megtudjuk az 1742-ik évi Visita Canonicából, mely egyidejű annak a mai nagyságára történt kibővítésével. Eszerint a régi kis templomnak a fele megmaradt szentélynek, a másik fele pedig a jelenlegi hajó nagyságára bővített.

A Mária szobor áthelyezése az új templomba.

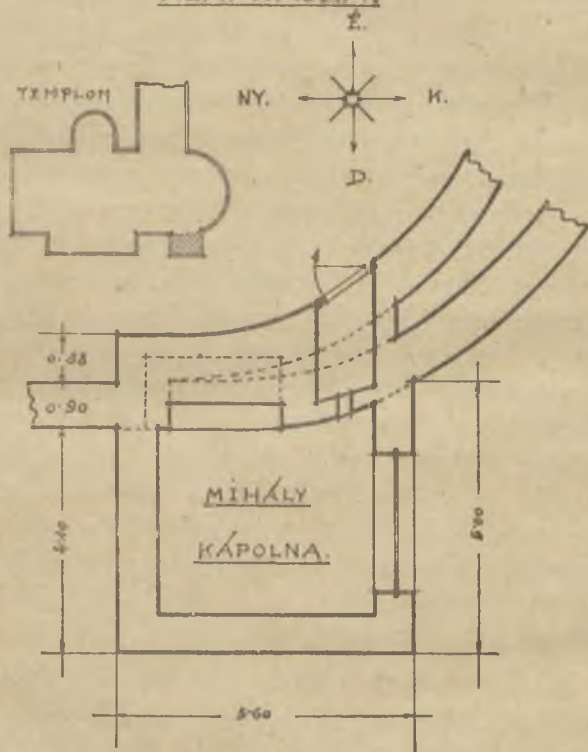
A kegyelet leleményes szokott lenni a kegyelt tárgyak megmentésében. A kegyeletnek ezen leleményessége érdekes módon nyilvánult meg a gyüdi csodatevő szobor áthelyezésekor az új templomba. A főoltáron készítenek trónust és arra helyezik a Mária szobrot, de a régi helyét, azt a kis építményt, melyben eddig őrizték és tisztelték, ezután is fenn akarják tartani, épúgy, mint mikor az ember meghal s lelke elválik a testtől. A keresztény kegyelet a léleknek volt lakhelyét, a testet is keresztény módon megtiszteli, eltemeti — úgy itt is. Az a szobor volt lelke annak az épületcskének (aediculum), melyben eddig tisztelték és gondozták, most azonban, hogy abból kiveszik és az új templom oltárán tró-

nusra helyezik, régi védelmezőjét, a kis kápolnácskát nem rontják le, hanem jámbor leleményességgel elrejtik, hogy az is védve legyen az elpusztulástól és egy földél alatt legyen azzal az áldott szoborral, melyet hűségesen oltalmazott esőtől, hótól, jégtől, szélvihartól. Hogy egészen épségben maradjon, az új szentély falát közvetlen mellette építik, amint Hebenstein Károly pécsi műépítész pontos alaprajza feltünteti. Védelmül egy kis sekrestyét építenek eléje s abból a kis épület mellett nyitnak utat és ajtót, melyen át a pap az oltárhoz lép. Ez a beépített régi kápolnácska most is épségben van, mellette az akkor nyitott átjáróval. Megtekinthető a jelenlegi szt. Mihály kápolnában, amelyet 1742-ben Griller Mihály siklósi uradalmi tiszt építtetett a régi kis sekrestye helyén fogadalomból azért, hogy a pusztító pestis járvány idején családjával együtt megmenekült, holott körülötte félelmetesen szedte áldozatait a fekete halál. (Mutzhart Protocoll. pag. 36.) Idővel azonban mégis a szentély falai közé került, mert a templomnak 1742-ben történt kibővítése alkalmával a régi kis szentélyt egy új fallal burkolták körül. Az új fal átvonul a kápolnácska fele részén s így csak fele mélysége látható. Ezt az új elhelyezkedést a szentély falai között szintén világosan feltünteti a mellékelt alaprajz.

GYŐDI SZT FERENCZ RENDI
TEMPLOM RÉGI KÁPOLNÁJÁNAK

ALAPRAJZA.

FELVETTE: HEBENSZÉIT KÁPOLNY.

A siklósi Boldogasszony képe Magyarországon.

Kommen Emmánuel görög császár csakugyan mégis megtámadta Magyarországot s Borics segélyével zaklatta a délvidékieket. A dolog így történt:

Bélus bán és nádor, II. Géza király anyai nagybátyja, felszólította sógorát, a szerb fejedelmet, hogy ne legyen alattvalója a görög császárnak, hanem csatlakozzék a magyar koronához. Ez a terv tetszett a szerb fejedelemnek, csakhogy rossz időben gondolták ki, mert a görög trónon a harcban erős, dicsvagyó Emmánuel ült. Ez értesülvén e tervről, megtámadta a szerb fejedelmet, elfogta és meghódolásra kényszerítette. Azután átkelt magyar területre, Zimonyt bevette, a Szerémséget kizsákmányolta s már magát az anyaországot fenyegette berohanásával. Emiatt az egész délvidékkel egyetemben Siklós és Gyüd drávamenti vidéke is a háborús mozgalmak színtere lett. Siklóst és a drávamenti vidéket is meg kellett tehát erősíteni; védgátat kellett állítani Emmánuel hadjáratai ellen. II. Géza királyt ekkor sem ragadja el a szenvedély, ha bántja is a fájdalom és az érzelmek tusakodása, mindamellett a nyugodt megfontolás világító fáklyáját követi.

Már a második kereszteshad átvonulásával, melyet VII. Lajos francia király vezetett hazánkon keresztül, megismerkedett a szentföldi lovagrenddel, melynek elsősorban a szentföld védelme volt ugyan a hivatása, de ezenkívül a haza érdekében is a legmegbízhatóbb fegyveres szolgálatokra volt készen. II. Géza közvetlen a II-dik kereszteshad átvonulása után (1147-1148), *Jeruzsálemben* Isten Szűz Anyja és sz. István tiszteletére templomot és zarándokhá-

zat építtetett, ennek őrizetét a Jánoslovagokra bízta s egyszersmind nekik klostrom építésre Esztergomban, a kis-Duna mellett, az *Abony* nevű földterületet adományozta és az építendő rendház céljaira a pilisi erdőből naponkint öt szekér fát rendelt.

Boltizár Ákos szerint az esztergomi rendház 1139-1150-ben már készen volt. (Sörös Kat. Szemle) Az esztergomi Lovagrendháznak hamarosan hat mellékrendháza épült: a szt. Istvánról címzett Széplakon; a szenttrinitásról címzett Budafelhévízen, a mostani Császárfürdő helyén; a szt. Miklósról címzett Veyticén; a Szűz Máriáról címzett, esztergommegyei Tháton; a szt. Margitról nevezett Chárcán a Duna és Tisza közt; a Szűz Máriáról címzett Sokolon. — Hogy ez a Sokol hol volt és mit kell alatta értenünk, megmondja nekünk herceg *Eszterházy Pál* nádor ezen szavakkal: „*Siklóson* építtetett Géza király egy *klostromot*, kinek temploma a boldogságos Szűz tiszteletére csináltatott“. (Mennyei Korona 176. sz. 140. lap.)

Sokol alatt tehát *Siklós* értendő.

Igy oldotta meg *II. Géza* királyunk vallásos érzülete jámbor bölcseséggel a drávamenti védelem csomópontját, hogy t. i. János-lovagrendet telepített Siklóstra, nekik ott klostromot és templomot építtetett.

Erre utal Lukácsi István által kiadott gyüdi kis könyvecske, „*Gyüd története*“ címmel. A 6-ik lapon ugyanis ezeket írja: „Mikor *Commen Emmanuel* görög császár ellen kellett *II. Géza* királyunknak harcba szállania, itt, Gyüd táján pihent meg hadseregével. S, hogy égi Pátronájának hódolatát bemutassa, kegyelmét és segedelmét a jövőző harcokra

kikönyörögje, a kis kápolnát megnagyobbította s szép Mária képet helyezett az oltár fölé."

Eszterházy Pál nádor tudósítására támaszkodva, itt helyesbítjük Lukácsi István fenti sorait olyképpen, hogy nem kápolnát nagyobbított ez alkalommal *II. Géza*, hanem rendházat és templomot építtetett a Jánoslovagoknak Siklóson s templomuk főoltárára szép Mária képet helyezett.

Igy tehát rövid idő alatt, illetve a görögökkel folytatott csatározása alatt, két nevezetes templomot építtetett egymás közelében: Gyüdön a kegytemplomot és a Jánoslovagok templomát.

A gyüdi kegyhely templomát a nép nyelvén *Forrásközi Nagyasszony* templomának nevezték, (M. S. Josephi Ujváry, Anno 1725. Vis. Can. Ann. 1830.), mert két forrás közt fekszik: a *Csukma* és a gyüdi forrás között (község kútja). A siklósit pedig *Nagyboldogasszony (Maria Major)* templomának nevezték.

E két templom nevének megemlítése egészen elfeledtetni velünk a görög harcteret. Nem kívánunk ellenségeskedéssel foglalkozni. Azt azonban meg kell még említenünk, hogy *II. Géza* királyunkat még továbbra is nyugtalanította a harctér, mert 1155-ben ismét sereget kellett küldenie a görög határra . . . míg végre 1162 május 11-én elragadta a halál.

Két nagy emléket állított *II. Géza* királyunk e vidéken: a gyüdi kegytemplomot és a Jánoslovagok templomát Siklóson. Nem csalódunk, ha ezekhez még egy harmadikat is csatolunk, t. i. a siklósi vár létesítésének legalább a kezdeményezését. Szalay Antal szerint (Bálint Mongr. Siklós) a siklósi vár keletkezése a tatárjárás idejére esik. Nem habozunk azt mondani, hogy a *keresztes vitézek* (Jánoslovagrend)

kezdeményezték II. Géza király idejében. Ez a megállapítás nagyon megfelel e vidék akkori harcvédelmi megerősítésének és egybevág a siklósi várról szóló azon szájbeli hagyománnyal, mely szerint a XII. század kezdetén ismeretlen kezek rakták le alapjait.

E három emlék közül a siklósi lovagrend klastroma és temploma eltűnt nyomtalanul. Pauler szerint ugyanis (pag. 69.) e rend a XVI. század kezdetén egyszerre nyomtalanul eltűnt. „Hihető, — úgymond — hogy Magyarországból is ezen vitézek Rhodus szigetének védelmére hivattak; 1522 december 22-én, midőn Szolimán hat hónapig tartó kemény ostrommal Rhodust elfoglalta, bajnoki halállal elhullottak“. A siklósiak is ekkor tűntek el e vidékről. Az 1830-ik évi Visita Canonica említést tesz egy ősrégi „Maria Major“ templom alapfalairól, melyek még akkor láthatók voltak a gyüdi plébánia keleti határán, tehát a siklósi határban. Valószínű, hogy e lovagok temploma volt. „Seges est ubi quondam Trója fuit.“ Meg kellett említenünk ennek a templomnak a történelmi adatait is, azért, mert e két templomot egyes írók összetévesztik.

A siklósi vár a Kán és Garay nemzetségek munkájával felépült (Bálint) és kimagasló épületével uralja a síkságot s őrzi a múlt idők emlékét. A gyüdi kegyhely pedig még mindig a régi és ősi sajátos vonzerejével gyűjti maga köré Mária tisztelőit.

A jó példa hatása.

A gyüdi csodatevő Mária-szobor tiszteletének emelésére nagy hatással volt a fejedelmi példa. —

Elég volt látni, hogy II. Géza király imádkozik előtte és segedelmet kér; elég volt csak hírből is megtudni azt, hogy itt templomot építtetett, azután már nemcsak a környékbeliek keresték fel áhítatos tiszteletükkel, de a távolabbi vidékekről is jöttek egyes utasok, majd egész társaságok, majd kisebb-nagyobb csoportok . . . s így terjedt el mindig szélesebb körben a kegyhely szeretete, mint a hullámgyűrű a tó színén . . . A délvidéki főnemes családok azzal mutatták ki mély ragaszkodásukat Gyüd szentélyéhez s szeretetüket a szt. Szűz iránt, hogy a templom árnyékában óhajtottak pihenni holtuk után. — Temetkezési helyül választották Gyüdot. — Számos sirt ástak fel, mikor a templomot (1742-ben) nagyobbították; a napfényre jött sirokban előkelő családok neveit, pajzsait, cimereit, drága olvasókat, stb., találtak. — Ha ezeket meg is őrizték a régiek, a templomnak később történt több izbeni kifosztogatása, megrablása, azoktól megfosztotta az utókort.

A hivatalos bírói vizsgálat (Inquisitio canonica) alkalmával 1757-ben eskü alatt kihallgatott tanúk közül az ötödik, aki kálvinista volt, azt vallja, hogy ő az ő száz éves atyjától hallotta, hogy még a török idők alatt is jártak ide búcsúsok és különösen a szlavóniai fekete hegység környékéről temetkeztek ide legszívesebben. (A Keán és Dömötör de Mekkse nemzetségek.)

Ez a tény meggyőzőleg hirdeti, hogy a fejedelmi példa és utána a többi nemesek és főurak jó példájának az ereje még a török iga alatt sem gyengült, hanem kitartott Gyüd mellett még veszélyek árán is.

Egyesek a csendes és áhitatos magánybavonulásra is felhasználták e kegyhelyet. — A szentéletű *Neszmélyi Miklós* pécsi püspök, (1346—1360) ha főpásztori teendői engedték, a gyüdi kegyhely közelében töltötte idejét böjtölés és imádság között.

Csezmiczai János (Jánusz Pannoniusz), tudományáért csodált pécsi püspök (1460—1472), gyakran zarándokolt Gyüdre, hogy egyházmegyéje kormányzásához a bölcsesség székétől segítséget kérjen. . .

Moré Fülöp szintén pécsi megyés püspök (1521—1526), mikor 300 pécsi lyceumi tanulóval a király mohácsi táborába sietett, útba ejtette Gyüdot, hogy kardját, seregét a B. Szűz oltalmába ajánlja. (Lukácsi).

Hosszú . . . hosszú idő múltán Méltóságos *Zichy Gyula* gróf, pécsi megyés-püspök úr tisztelte meg, az által — hogy két hetet csendes visszavonultságban töltött e kegyhelyen (1917) Nagyságos *Mosonyi Dénes* oldalkanonok kíséretében és a szerb megszállás alatt ugyanitt mutatta be az Úrnak, meghitt, csendes, de őszinte hívőinek szűkebb körében ezüst miséjét (1921).

Ugyanezen időtájt a *kőrösi* görög kath. püspök *Nyárádi* is itt kívánta, rövid visszavonultságban, kipihenni fáradalmaikat.

A szobor és kegytemplom sorsa a török uralom alatt. (1528—1687).

Ezt a fejezetet Kapisztrán szt. János ezen jóslatszerű fohászával kezdjük: „Vae, Hungariae! Vae, Hungariae! Jaj Magyarországnak! Jaj Magyarországnak!”

nak!" Ez a fájdalmas felsóhajtás a nándorfehérvári harcok alkalmával tört ki a kebléből és jegyezte fel a történelem. Sokat foglalkoztatta őt a kat. Magyarország sorsa s a körülményeket jól ismerve előre megmondotta, hogy az ország nagy része török iga alá fog kerülni. E jóslatszerű fohásza után hetven évre csakugyan készülnie kellett az országnak a védekezésre. Szolimán 1520 ápril. 25-én hagyta el Konstantinápolyt, útra kelt Magyarország ellen. Ennek hírére kezdett készülődni az egész ország; még a ferences barátok is odaadták minden értékesebb tárgyaikat. . . (1526. június 20.); nevezetesen: szt. Gellért ezüst koronáját a pesti kolostorból; 630 forintot régi pénzben, amit Kapisztrán János szentávatásának költségeire gyűjtöttek és még azt a 300 arany forintot is, amit Újlaki Lőrinc herceg e célra adományozott; . . . hogy ezzel is részt vegyenek a török veszedelem elhárításában (dr. Karácsonyi János) . . .

Ezeröttszázhuszonhat aug. 29-én megtörtént a mohácsi csatavesztés! Ez után a diadalmas török had felment Budára, egyes rabló csoportok pedig a védtelenül maradt vidéket fosztogatták. . . . 1543-ban negyedszer jött Szulejmán az országba s ekkor, itt e vidéken, Valpót elfoglalta, azután *Siklóst* ostromolta. . . . *Siklós* bevétele után Bécs felé ment a török hadsereg, útjába esett e rettentő török hadseregnek a közeli Baranya — Sellye ferences kolostorával. Ezt nem csupán kirabolták, felégették, hanem az ott talált ferenceseket is, szám szerint kilencet, legyilkoltak.

E véres kezdetet a szenvedések és siralmak hosszú évei követték. A fejetlen, legyőzött országban a tö-

rök lett az úr, ki vad népével szerte barangolt az ország áldott vidékein, kénye-kedve szerint ölt, pusztított, égetett; mindenütt, ahová csak gyilkoló fegyvere elért, ott a jólét, megelégedés s boldogság helyét szenvedés, pusztulás és nyomor foglalták el.

Virágzó városok pusztultak el, népes falvak dultak fel, melyeknek helyét sem tudjuk már hol voltak, legfeljebb, ha néha-néha a szántó-vető ekéje pendül meg egy kőben, vagy egy rakás rom figyelmeztet bennünket arra, hogy ott egykor boldog emberek laktak. Csak Siklós környékén a következő falvak elpusztulását jegyezte fel a történelem: Babócha, . . . Göntér, . . . Csukma, . . . Kis-Harkány, . . . Deseg, . . . Lak, . . . Gerinfa, . . . Saporcza, . . . Páli, . . . Peike, . . . Sáros-tó, . . . Akal, . . . Kopán-sári, . . . (Papanek pag. 109.)

Az ilyen általános felfordulás, pusztulás és pusztítás közepette vajjon mi történt a gyüdi kegytemplommal?

Kézíratos emlékeink e tekintetben csak általános kifejezéseket használnak.

Az egyik azt mondja, hogy a török elfoglalta a templomot (a *Turcis occupata.*); a másik, hogy a török tönkre tett mindent s nem maradt más, mint csak a jámbor hívők százalmas könnye (M. Z.) Brüstle Recensiojában pedig azt mondja, hogy a törökök lerombolták (a *Turcis destructa.*)

A történelmi utánnnyomozás azonban arról győz meg, hogy nem tette tönkre, nem dülta fel, nem szedte le a toronyról megváltásunk jelvényét, a szt. keresztet, nem alakította át török mecsetté. Mindennek nincs nyoma sem a zárda évkönyveiben, sem a nép hagyományában. — A gyüdiek nem tudnak arról, hogy Gyüdön török

lakott volna. Itt a töröknek sem iskolája, sem temploma, sem fürdője nem volt. — Nagy-Harsányban már laktak törökök, mert ott volt a *Kadi*, török falusi bíró székhelye. A gyüdiek már Siklós várának ostroma alatt behódoltak a töröknek; úgy bánt tehát velük, mint adófizetőivel. A keresztényt általában hitetlennek tartotta, de vallásos életét nem háborgatta; egyáltalán nem törődött vele, mert adója miatt türelemmel volt iránta. — A siklói városi Levéltár XVII. századbéli kéziratos okmánya szerint (Papanek) Tesculai nevű keresztény birtokolta Gyüdöt a török idő alatt; Siklós a Szultáné volt, a többi rész más török beosztásnak adózott.

A török idő alatt tehát nem volt a gyüdi kegytemplom összerombolva, hanem gazdátlanul magára hagyatott volt, kitéve az idő viszontagságainak, megfosztva még a tatározás reményétől is; de mindannak dacára, megmaradt teljes egészében és a 143 éves török uralom végén is felismerhető, csakhogy százalmasan lerongyolódva került ki a nagy viharból. — A Gondviselés megtartotta, sőt még a jelenben is meg van fele részében, jóllehet ódonszerűségéből kiemelten, és ősi szentélyét még most is térden körülcsuszkálva tisztelik meg a bűnbánó zarándokok. Használták ezt a templomot a török uralom alatt is istenisztelet céljaira, csakhogy nem a mi katolikus hívőink, hanem eleinte a görög keleti nem egyesült szerbek (rácok), később pedig a reformátusok (kálvinisták).

Az isteni Gondviselés megkimélte e kegytemplomot attól, hogy a B. Szűznek legelkeseredettebb ellensége, a török, megszenteltelenítse török mecsetté való átalakítás által; inkább eltúrta, hogy

szakadárok és eretnekek használják mindaddig, míg elérkezend az az idő, mikor majd csodálatos módon ki fogja szabadítani az ő kezükből is. —

Számtalan példát találunk az isteni Gondviselés kifürkészhetetlen intézkedései között, melyek a B. Szűznek, vagy kegytárgyainak a nyílt támadások ellen tervszerű megvédéséről tanúskodnak. — Midőn a B. Szűz, az Istenanya Jeruzsálemben elszenderült s az apostolok a getzemáni kertben levő sirboltba akarták eltemetni, útközben a zsidók megállították a menetet, el akarták rabolni s bántalmazni a szent testet, dühösen rárohantak, de a szerencsétlennek, aki először hozzáért a koporsóhoz, a karja megbénult, a többiek pedig nyomban megvakultak. — Megrettenve felismerték az Isten ujját e büntetésekben, megbánták tettüket és vétküket s mindnyájan Krisztus Urunk hívei lettek, miután Isten az apostolok fejedelmének imádságára meggyógyította őket. (Meisnermann. p. 64.)

Ez jut eszünkbe, midőn a gyüdi kegyhely templomának megkímélését olvassuk ki a régi évkönyvek homályos kifejezéseiből.

A siklósi vár ostroma alatt a nagy ágyúk százszor, a kisebbek kétszázszor szólaltak meg, (Bálint. Monogr. Siklós) de *Gyüdöt* egy sem érintette. — A közeli baranya-sellei ferences zárda nemcsak elpusztult, de az ott talált kilenc szerzetes le is gyilkoltatott török kezek által. — A templáriusok és ferencesek zárdája Pelecskén (a mai Villány helyén), a paulinusok zárdája Bajcsón (N.-Harsány) elpusztulnak török-kezek által. — A kémesi, . . . szerdahelyi, . . . szabolcsi, . . . harkányi, . . . hegyiszentmártoni, . . . turonyi, . . . stb., katolikus templomo-

kat feldúlja, tönkreteszi a török, a gyüdi templom lerombolását elhárítja a Gondviselés, pedig körülötte dörögnek az ágyúk s mellette elvonuló római úton mennek Pécs elfoglalására. Sőt, hogy a jeruzsálemi csodás gyógyításhoz is megfelelő esetet hozzunk fel: egy török asszonyt, aki nem akart a törökökkel visszamenni Konstantinápolyba, hanem itt maradt Siklóson és kereszténnyé lett, súlyos betegségéből meggyógyította a B. Szűz az ő közbenjárása által, a lerombolástól megkímélt gyüdi kegytemplomban. (Inquis. Can. — Fatens Tertius.) . . .

A régi Mária-kápolnácska látható része a szt. Mihály kápolnában.

A Mária-szobor további sorsa.

A szobor ősisége mellett tanuskodik az a tény, hogy a kis Jézus nélkül ábrázolták a BS. Szent Szűz alakját. A későbbi időkben ugyanis a BS. Szűzet, úgy képekben, mint szobrokban, mindég kis Jézussal a karján ábrázolták.

Ez az ősi szobor, amely egyidős volt a magyarok megtérésevel, sértetlen állapotban megmaradt egész a török megszállásig.

Ez a megmaradás, ha nem is egyedüli, de nyílt bizonyítéka annak a történelmi ténynek, hogy a gyüdi kegyhelyen nem volt mongol-tatárjárás. (1242).

A kegytemplom, melynek főoltárán, mint trónuson tisztelték, megmaradt, de a török kiűzetése után (1687) a csodatevő Mária-szobor már nem volt meg. — Ez tény. Hova lett? Nem voltak, akik megvédték volna az idők viharától? Árván, egyedül maradt s védtelenül a főoltár (Tr. Bnusan)?

A gyüdi kegyhely gondozása ugyanis már a XIV. század elején nem volt sem a pécsváradi, sem a szenttrinitási bencés szerzetesek kezében, hanem világi papok gondozták. Így: Gyüdöt 1323-ban a pécsi káptalan mondja magáénak. (Csánki II. 487.) 1333-ban egy *István* nevű áldozár gondozta. — 1406-ban XIII. Gergely pápa a gyüdi plébánia templomnak Balásfi János pécsi kanonok részére VII. Ince pápától történt adományozását megerősíti. (Man. Vespr.) Siklós: *Bereményi Simon* volt a plébános (1470), sőt a bencések főszékhelyén, szenttrinitáson szintén egy *Imre* nevű világi pap volt a plébános (K. Sz. Monum. Vátic. 1460.) s így a többi környékbeli falvakban is.

A mohácsi csatavesztés után a pécsi püspökség teljesen törökkézre került.

— Az egyház nem volt elkészülve ilyen nagy csapásra, papjai annyira össze voltak növe a királysággal, hogy török uralom alatt nem tudtak élni, hanem elfutottak; elmenekültek s a hívek és templomok pásztorok nélkül maradtak. Így maradt árván s védtelenül a gyüdi kegytemplom a csodatevő szoborral együtt.

A hódító török csapatok nyomán Boszniából és Szerbiából sok ezer szerb húzódott a hadi területté vált vidékre és itt letelepedve csatlakoztak az itt talált szerbekhez, kik *Brankovics* szerb pátriárka vezérlete alatt Baranyában már régebben otthonra találtak.

A törökök mindenképen támogatták a hozzájuk alkalmazkodó szerbeket s támogatásukkal létesült a pécsi görög keleti pátriarchátus (1575): (*Kath. Szemle, Margalits.*)

A görög keleti szerbek a török védelme alatt annyira elhatalmasodtak, hogy még a megye határán túl, a szomszédos Szlavóniában is évi adót mertek kivetni a katolikusokra, templomaikat (Szlavóniában zárdáinkat is) egyszerűen elvették. (u. o.) — Így került görög keleti szerb (rác) kézre a gyüdi kegytemplom. — Írásos emlékeink említik, hogy a szerbek pénzen vásárolták meg a töröktől, de ez is csak a szomorú tényállás bizonyítéka.

Vajjon a csodatevő Mária-szobor az oltáron volt-e, mikor a templom görögkeleti szerbek kezébe került? . . . Ki tudná megmondani? . . . Távol idők homályában csak tapogatózva kérdezzük, hogy azok között a nemes családok

között, amelyek itt családi sírboltot és temetkezési helyet készítettek maguknak, nem találkozott volna egy sem, aki az annyira tisztelt Mária-szobrot elrejtette volna? Ha közveszély fenyegeti a vidéket, nemcsak a menekülésre, hanem kedvelt tárgyaik megmentésére is szoktak gondolni az emberek. — Feltételezzük, hogy a gyüdi kegyhely kincseit, melyek akkoriban nem csekély, hanem jelentékeny értékű adományokból, hála és emléktárgyakból állhattak, a szent szoborral együtt elrejtették, . . . de ki tudja hová? . . . ki tudja merre? . . . Ennél a kérdésnél útvesztőbe jut minden történelmi kutatás.

E miatt azonban a gyüdi zárandokoknak nincs okuk az aggodalomra. A jámbor hívők aggodalmait eloszlathatja hazánk egyik legrégebb kegyhelyének, azt mondhatnók, hogy a gyüdi kegyhely iker testvéreinek: a Pozsony mellett fekvő máriavölgyi (Marien-Thal) búcsújáró hely kegyszobrának a története, mely főbb vonásaiban a gyüdihez hasonló.

E kegyhely hagyománya szerint, már szt. István uralkodásának kezdetén élt a határszéli Kárpátok völgyes ölében egy remete-gyarmat, amely elvonulva a világ zajától, e festői szép magányban egyedül Istennek szolgált s az ő Szűz Anyjának tiszteletét ápolta, hogy így Szűz Máriának, a völgyek lilomának dícséretétől viszhangozának a völgy és berek, csermelyek és magas sziklafalak.

A jámbor remeték egyike hársfából egy kis Szűz Mária-szobrot faragott és állított az erdőkoszorúzta völgyben. E szobor előtt gyűltek össze hajnalban és esténként a jámbor erdei remeték s e helyet Mária-völgynek nevezték el.

Szent István méltatlan utódai, a hitben gyenge és kegyetlen *Aba Sámuel* és az ingadozó I. Endre alatt a pogány lázadás vérvivatara a Mária-völgyi remetéket a bércek búvóhelyeibe űzte, de előbb főkincskéket, az eddig is annyira kegyelt és annyi kegyelmet eszközlő Szűz Mária szobrot elrejtették egy odvas fa töve alá. Száz évnél tovább rejtett itt a szt. szobor, senkitől sem sejtve, mert régi tisztelőit a lázongó pogányok buzogányai elnémították (vagy természetes halállal haltak meg.)

De az ég nem akarta tovább is e szép vidéket megfosztani a régi kincsétől. Csodával újíttotta fel a régi áhitatot. A fatövében gyógyforrás fakadt, melynél csodás gyógyulások történtek. Egy nyomorult asszony, aki vak és inaszakadt volt, e forrásban megfürösztve visszanyerte látását és saját erejével sietett haza, hirdetve Szűz Mária kegyes hatalmát.

Vége-hossza nem volt a szent kútifőnél a csodás gyógyulásoknak s körülötte ismét remeték ütötték fel tanyájokat. Az egyik éltebb, de jámbor remete tudni kívánta, hogy miért fakadt éppen ennek a fának a tövében a gyógyforrás. Imádságban átvirrasztott éj után. . . midőn a forráshoz közeledett . . . a forrás fényben úszik s ellenállhatatlanul készíti a vágy, hogy kutassa fel, mi lehet a forrás fenekén; kutatja . . . s kezei fát érintenek, kihúzza és az ősrégi Mária-szobor volt, melyet a régiek elrejtettek s a később fakadt forrás, mint ezüst lepel eltakarta. Örömmel vitték vissza régi trónusára s mintegy 200 évig tisztelték azután is kis kápolnácskájában, míg végre I. Nagy Lajos királyunk, értesülve a csodás szoborról, díszes templomot építtetett oda és klastromot szent Pál remetéinek.

*A gyúdi kegytemplom és szentélye a kívülről hozzáépített
Szt. Mihály kápolnával.*

Ne gondolja a jámbor gyüdi zarándok, hogy az elveszett gyüdi Mária-szobor is ily módon fog előkerülni valami rejtekhelyről. Nem ily értelemben állítjuk mi vigasztalónak a máriavölgyi szobor feltalálásának történetét, hanem a megnyugtató erőt a mi katolikus hitünknek és egyházunknak a — szent képek és szobrok tiszteletéről szóló tanításában látjuk, nevezetesen a Tridenti sz. Zsinat ezen határozatában: hogy t. i. „Krisztus Urunk“ a B. Szűz és más szentek képeit tisztelni hasznos és illő, de nem azért, mintha azokban valami isteni erő rejlenék, vagy azok által reménylenénk meghallgattatást, mint a pogányok. (Sess. XXV. — De. Fide.) Mi tehát mint katolikus keresztények tudjuk, hogy a szentképet vagy szobrot csak eszköz gyanánt használja Isten az ő kifürkészhetetlen terveinek s céljainak elérésére, de kép és szobor nélkül is éreztetheti velünk jelenlétét, jóságát, szeretetét. Ebben áll a mi vigasztalásunk és megnyugvásunk s azért nem akadunk fenn a gyüdi ősi Mária-szobor eltűnésén.

A gondviselés nem tartotta szükségesnek, hogy akár az elkorhadás természetes folyamata, akár az egyház ellenségeinek dühe vagy kiméletlensége el ne pusztítsa. Mi tudjuk s él bennünk a hit, hogy a B. Szűz más módon is éreztetheti velünk jelenlétét s kárpótolhatja az elveszett szobrot — valamint kárpótolta is önmagának megjelenésével, midőn tündöklő fényben töltötte be elhagyatott templomát s saját megjelenésével pótolta az elveszett szobrot, akkor, mikor templomát a reformátusok kezéből kiszabadítani akarván, jelül adta e dicső kárpótlást. (Inquist. Can. Fatens. I.)

Sőt abbeli vágyunkat is kielégítette, hogy az ősi

csodatevő szobrának kép vagy érem másolatát birhasuk. Örömmel jegyezzük fel, hogy midőn a pécsi (szent. ferencrendi) zárdai templomunkat bővítették (1927), a szentély mögött felásott régi zárdai temetőben egy koporsóban a csontok között egy tömör rézből készült gyüdi érmet találtak. Az érmet egy jámbor hívő hordozta életében, erre vall az, hogy az érem mindkét oldala egy kissé sima, amit nem rozsdá, nem erőszakos dörzsölés okozott, hanem az állandó hordozás. Az érmen a Szűz Anya, mint királynő van ábrázolva paláttal, jobb kezében jogarral és koronával a fején. (A kis Jézuska nincs a karján.) Az érem köriratán tisztán kivehető betűk: N. B. A. S. B. A. DE GYD.

Tudjuk, hogy a turáni vagy urál-altáji népeknek, mielőtt keresztényekké lettek, voltak istenasszonyaik is. A magyarnak hét boldogasszonya volt, (Márki.) a legfőbbet nagyboldogasszonynak hívták, a leányát pedig kisasszonynak. A kereszténységben is megtartották ezen elnevezéseket. Sz. István királyunk csak „Királynő és Magna Domina“ névvel tisztelte Máriát s az ő példájára a magyar nép is így szólította az Isten Anyját. Mária menybefelvéletét Nagyasszony napjának nevezték, születése napját pedig Kisasszony napjának. Az érem köriratának N. B. A. (Nagy Boldog Asszony) három betűje még a sz. István korabeli elnevezést jelenti. Az utána következő három betű pedig S. B. A. Sarlós Boldog Asszonyt jelent, vagyis a gyüdi templom felszentelésének a napját, (Patrocinium). *Gyd* annyit jelent, mint *Jud*, ahogyan a szlávok és németek kiejtik. Gyüdot. *Gyd* formában az 1335 évi pápai okmányok írták, az érem tehát a XIV-ik századból való.

Az érem másik oldalán Sz. Jeromos képe van

A pécsi szil. ferenczreni templom bővítésékor felírók lezárta. egy koporsóba talált Mátyás-nyitási érem.
(XIV századból való.)

s egy barlangban ülő helyzetben ábrázolja. A vonatkozást abban látjuk, hogy a gyüdi őslakók partlakó (Antes) szlovének voltak, vagyis a hegyoldalba vájt üregekben laktak s csak a XIII-ik század elején kezdtek lakóházakat építeni. (Czerpán Hist. Dom. Siklós). — Az érem a pécsbaranyai Muzeumnak van átadva. NB.

Gyüd és a reformáció.

Szent István király ideje óta többször fenyegette már nagy veszedelem a magyar katolikus Egyházat, de ezek között kétségkívül a legnagyobbak egyike az volt, amelyet a XVI. században az ugynevezett „reformáció“ okozott. Szomorú állapotban vergődött akkor Mária országa. A nemzet meg volt törve a mohácsi veszteség által . . . beteg volt, de még lélegzett, még élt. . . Az isteni Gondviselés megengedte, hogy a legnagyobb csapásokat és legsúlyosabb sebeket ejtse az „új hit“ az Egyház testén.

A magyar népnek még a török uralomnál is nagyobb, égetőbb, mert még ma is tartó sebe a vallási meghasonlás. Ez a hitujítás már a mohácsi vész (1526) előtt kezdődött felső Magyarországon és teljesen német eredetű és jellegű volt; németek terjesztették a felső vidéki bányavárosokban. Selmezbánya, Körmöcbánya, Besztercebánya ismerkedtek meg először a Lutheránus tanokkal, ami kezdetben a kat. egyházi

NB. Ezzel azonban nem akarjuk újat vágni a hivatalos szakértői hozzászólásoknak.

fegyelemnek, szokásoknak, szertartásoknak megvetésében és kigúnyolásában állott. Ferdinánd császárnak német zsoldosai s gazdatisztjei, magaviseletükkel, buzdításaiikkal, zúgolódásaikkal, csúfolódásaikkal törekedtek megrendíteni a köznépben is a vallásosságot s fogékonyá tették az Egyház iránt való engedetlenségre és arra, hogy megvessen, leromboljon mindent, amit atyái jónak és szentnek tartottak.

A mohácsi csatavesztés (1526) után a török által meghódított területen rohamosan terjedt el a protestantizmus „új hite.” Gyalui Torda-Zsigmond, protestáns terjesztő, azt írja Melanchtonnak, a fővezérüknek (1549), hogy az új hit terjesztésének tekintetében a törökfoglalás Isten kiváló jótéteményének mondható. Az ő szempontjukból igaza volt, mert a török több rokonszenvvel viseltetett a protestáns, mint a katolikus vallás iránt; s ez könnyen érthető, mert jobban megegyezik a török vallással és egyetért vele a vallásos képek és szobrok gyűlöletében, továbbá azért is, mert a katolikusok nem tudtak a törökhöz húzni, azért ellenséget látott bennük, míg ellenben a protestánsok a törökkel is meg tudtak barátkozni.

Az új hit német jellege nem tetszett a magyar protestáns vezéreknek s azért elváltak tőlük (1564) Enyeden és magukat kálvinistáknak nevezték el, hitüket pedig magyar hitnek. (Spanyik. p. 447.) Ezzel a hangzatos jelszóval indultak el a magyar vidékek eltérítésére. Kétségtelen, hogy nem minden küzdelem és alakoskodás nélkül történt a köznépnek a protestantizmusba való átvitele. A népet lassankint kellett rákapatni az újításra (Sörös). Az egyházi szertartásokat is, mint külső formákat és szokásokat so-

káig megtartották, melyeket látva a szegény, kevésbé művelt s kevésbé figyelmes nép, észrevétlenül vált protestánssá, mert el volt előtte rejtve, hogy a szertartásokból hogyan hagyják ki a lényegét. A külső szertartásokat 1576-ban szüntették meg a gyónással együtt a baranyamegyei Herczegszőlősen tartott gyűlésükön (Brüsztle. III. p. 32).

Az új hit uttörői s vezérei nemcsak a külföldről jött hitehagyott férfiak voltak, hanem a hazai, főleg a városi fegyelmezetlen kat. papság is. Eleinte küzdöttek ugyan ellene, de lassankint (kevés kivétellel) a papság is meghódolt az új hitnek, úgy, hogy kezdetben a hitehagyott katolikus papság terjesztette a kálvinista új hitet, s csak ezek kihaltával működtek az új hitben felnevelkedett prédikátorok. A történelem névszerint is megnevez néhányat, akik országos híru terjesztői voltak, köztük három ferencendi barát is szerepel. (Szabó Pius).

A papság működése az új hit terjesztésében inkább csak csatlós szerepnek minősíthető; a terjesztés főmunkáját az ország főnemesurai, földes urai végezték. Ezek átvették Luther Mártonnak azt az egyéni nézetét, hogy a földterületén lakó emberek kötelesek a vallásban is a földes urakkal tartani. Luther után indulva azt tartották, hogy a területi felsőbbségnek hatalma van az új hitet meghonosítani, ellenben a katolikus vallást kiírhatja, a kolostorokat elpusztíthatja, az egyházi vagytonokat elkobozhatja, a katolikus papokat száműzheti, s az alattvalókat az új hit elfogadására kényszerítheti, ellenkező esetben kivándorlásra kárkoztatja. Törekedtek is a protestáns főurak minél több javadalom uraivá lenni. Megalakították (1542) az ágostai evangélikus

új hithez szító főurak szövetségét Sárospatakon, Perényi Péter vezetése alatt; s ezután egyszerűen elfoglalták a kat. papbirtokokat. Leginkább kedvelték a püspöki javadalmakat és ezeket a szövetséges főurak maguk között felosztották a következőkép: Perényi Péter elfoglalta az egri püspöki javadalmat, Török Bálint a nyitrai, Czibak Imre a váradi, Bodó Ferenc az erdélyi, Perusits Gáspár a csanádi, Szerceseny János a pécsi, Bakács Tamás a győrit; úgy, hogy az egész országban mindössze három püspök maradt, akik felvették a harcot az új hit terjesztőivel szemben (Spányik p. 447).

Talán elég is lenne ez a rövid visszapillantás annak megítélésére, hogy minő állapotok voltak a mohácsi vész után és hogy minő viharok sodorták a gyüdi kegyhelyet is a hitújítók hatalmába s lakóival együtt a protestantizmusba. Sztárai Mihály, ferenc-rendi barát vállalkozott arra a szomorú szerepre, hogy a baranyai katolikusok fejéből és szívéből kiirtja a katolikus hitigazságokat. Ő volt az első és egyedüli, mint ő mondja, a Duna—Dráva által határolt háromszögben. „Laskó“ községben megkezdte (1543) a kálvinista új hit terjesztését. Ő maga írja Tuknai Miklós kálvinista kollégájához, (1557 Koller v.) hogy hét éven át sokat kellett küzdenie a pápista álpapokkal, de mégis sikerült neki alsó Baranyában 120 községet meghódítani; sőt még a Dráván túl is, Valpó és Vukovár környékén nagy győzelmet aratott a pápistákon (Brüsztle).

Anélkül, hogy irigyelnénk, vagy bármit is levonni akarnánk Sztárai Mihály prédikátor országos híreből és szomorú dicsőségéből, a történelmi adatok fáklya világánál mégis csak azt

kell mondanunk, hogy szép hangjával sem tudott volna eredményeket felmutatni, ha a siklósi és valpói várak ura és földes ura, Perényi Péter nem állt volna mellette és ha nem ő intézte volna az egész eltérítési hadjáratot. Sztárai Mihály csak csatlósa volt Perényi Péternek.

Perényi Péter személye ismeretes a történelemből. A siklósi várfal déli sarkán a jelenben is épségben van a befalazott címere, mely körirat gyanánt sz. Lukács II. fej. ezen szavait tartalmazza: „Ha erős fegyveres őrzi a (pitvart) várat, biztonságban van minden vagyona.“

Nagyon tévedett volna Perényi Péter, ha a Szentírás idézett szavait önmagára, vagy a siklósi várra akarta volna alkalmazni; mert nem erős fegyveres, hanem széltől ingatott nád volt Perényi Péter. Vallási álláspontja ép oly ingadozó volt, mint hazafiui érzelme; hol János hive, hol Ferdinánd hive volt; akarta is a reformációt, nem is. Végre határozott. 1537-ben a hitújítók pártjára állt; 1540-ben a siklósi várat egy zsoldár verssel erősíti meg t. i.: „Ha erős fegyveres . . .“ 1542-ben az ő vezetése alatt megalakul Sárospatakon a hitújítók szövetsége s Perényi Péter akkor az egri püspöki javadalmon kívül még a pécsi egyházmegyében is három apátságot foglal el: a szekszárdit, a bátait és pécsváradit. Nemsokára (1542) Ferdinánd elfogatja és börtönben őrizteti, mert a főurak hitújító szövetsége, melynek ő volt a vezére, az ország feloszlásának veszedelmét rejtette magában. Perényit fogsága nem hátráltatta munkájában.

• Perényi Péternek széleskörű uradalma volt a siklósi vár körzetében. A Garay-család kihaltával átvett 51 község, mint a legelésző csirkék (vagy juhok) veszik

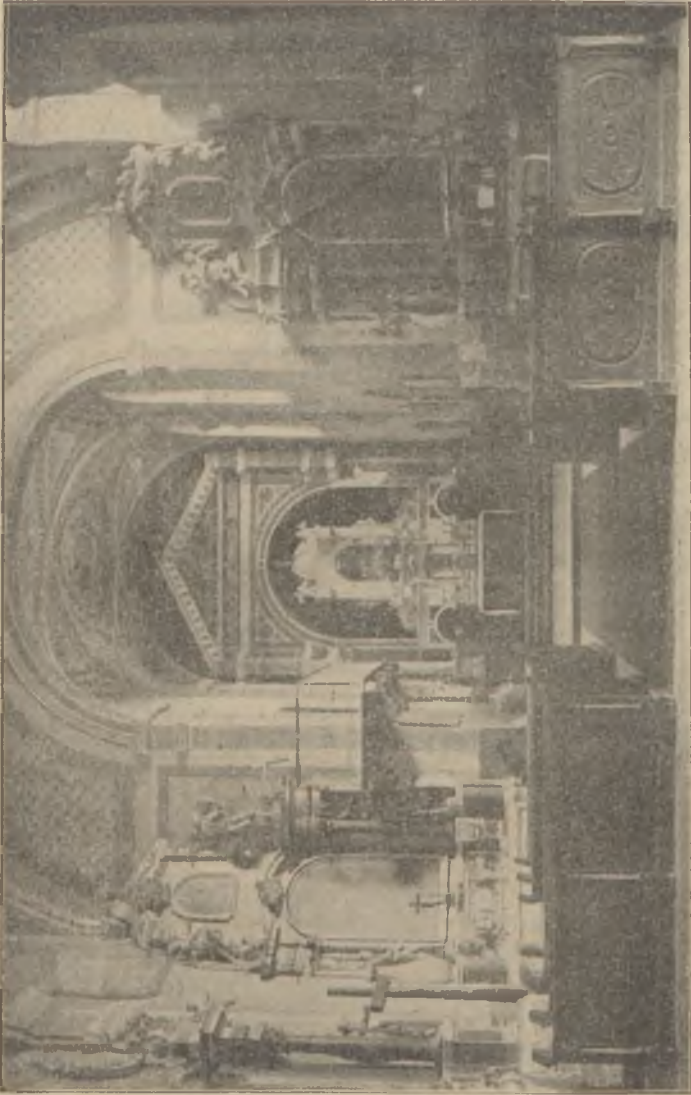
körül a fiastyúk módjára gubbasztó várat. Perényinek, mint földes urnak tehát 51 község adózott. Ezek viselték az állami adókat: telekadó, hadiadó; ezek viselték az egyházi terheket: tized, párbér; a földes urnak pénz, terményjárandóság, kézimunka (robot). Ez volt az ugynevezett: Misera plebs contribuens; magyarán mondva jobbágyok. Ezeknek annyi teherrel szemben csak egy joguk volt, az, hogy kereshettek maguknak jobb gazdát; azaz, szabadon költözöködhettek, de az 1514. évi pórlázadás után ezen joguk is megszűnt. A törvény értelmében nemcsak birtokuk önállóságát, hanem személyes szabadságukat is elvesztették s teljesen a földes ur önkényű hatalmának voltak alávetve.

Ilyen jobbágyi sorsban volt Gyüd is. A hitujítás idejében tehát nem volt személyes szabadsága . . . úsznia kellett az árral . . . Perényi Péter reformációja szerint. Így lett a gyüdi kegyhelyből református község. De ily módon az egész uradalomban is a reformátusok jutottak uralomra a görögkeleti szerbekkel (rác) szemben s így a templomot is a gyüdi reformátusok ragadták magukhoz. Így lett a gyüdi kegytemplom református oratoriummá a török uralom alatt. A községek szive azonban csak lassankint kezdett elhidegülni s mintegy szálankint szakadt el Gyüdtől. A gyüdi kegyhely hivatalos Inquisitiója alkalmával (1757) felvett jegyzőkönyvben a felesketett tanuk mind egyöntetűen vallják, hogy a kálvinisták is ép úgy gyakorolták továbbra is a búcsújárást, mint azelőtt: fogadalmakat tettek, betegeiket elhozták Gyüdre, imádkoztak a katolikusokkal együtt. És a B. Szűz még ekkor is kegyesnek mutatta magát velük szemben, mert betegeiket meggyógyította. Még a török

uralom után is sokáig ragaszkodtak Gyüdhöz, nemcsak a helybeli eltérítettek, de a vidékiek is. De végre is a töről lemetszett szőlővesszőnek elszáradás a sorsal Lassankint, de mégis bekövetkezett a teljes elhidegülés állapota. Amit dr. Szilvek (K. Sz. 1895. v. F. 320) ezen szavakkal fejezi ki: „A protestáns ember elszigetelve érzi magát lelke ügyében. Bűneinek terhe kizárólag reá súlyosodik; nincsenek jó tettei, búcsúja, gyónása; a tisztítóhelyről szóló tant elveti, a szentek egységét nem ismeri.“

Ha a gyüdi magas hegytetőről széttelünk a siklósi vártól nyugat felé húzódó síkságon, az ugynevezett: „Ormánságon“, mintegy 15—20 községet tudunk összeszámlálni fehéredő tornyával, de ezek mind kálvinista községek, kálvinista prédikátorokkal. Szinte idegenszerű érzést kelt. A távol vidékről jövő idegen búcsúsok is azt kérdezik meglepődve: honnan került ide oly sok kálvinista? A török idő előtt ezek mind katolikus községek voltak, katolikus templommal és pappal. A mostani kálvinista templomok nagyobb számán jelenleg is felismerhető a katolikus építés. A XIV. századbeli pápai adószedő lajstromok hangosan kiáltják felénk, hogy: Turonyban János nevű plébános volt, Bisében Péter nevű áldozár, Viszlóban István nevű pap, Szerdahelyen Miklós nevű, Harsányban István nevű, Gordischán Péter nevű, Kémesen Tamás nevű, Koppányban Balázs nevű, Sáriban Pál nevű, Nagytótfaluban szintén katolikus pap volt a plébános. De ezek most mind kálvinista községek és templomok! Ez Perényi Péter és Sztárai Mihály műve.

Perényi Péter 1548-ban halt meg Bécsujhelyen a fogságban; tetemeit az atyja, Perényi Imre által

A gyüdi Kegytemplom belsejének a lálképe.

alapított tőke-terebesi (Zemplém m.) paulinus zárda-templomban, a családi sírboltjukban temették el. *) Megrendítő, amit Perényi Péter hamvairól elmond néhai Szörényi László volt szirmiumi (Mitrovica) püspök. (1746). Hiteles adatok és személyes érintkezései révén az akkori paulinus zárdafőnöktől, Benkovics Ágostontól, a későbbi nagyváradi püspöktől vett értesülése alapján írja, (Descriptio Sirmii pag. 115) hogy derült égből naponkint lecsapott a villám a templomba Perényi Péter hamvaira, úgy hogy kénytelenek voltak onnét eltávolítani s miután ebben az Isten haragját látták megnyilvánulni, a zárdamelletti pocsolyába dobták, de ezzel még nem volt vége. P. Timon történész még azt is írja, hogy egy szegény helybeli polgár, midőn egy házikót épített s ahhoz a sarat ebből a pocsolyából szedte, de belevegyült a kidobott tetemek hamvainak egy része is s emiatt a villám a házikót is sujtotta.

A repedések, melyeket a villámcsapás a templom falain okozott, az elbeszélő püspök idejében még láthatók voltak. Az egész megrendítő eset a paulinus zárdában 47 sorból álló latin versben volt megörökítve, melyben Perényi Péternek a vallás ujításban tanúsított viselkedését s rettentő büntetését mondja el a költő szavaival (Topographia Reg. Hung. pag. 144).

A paulinusok zárdájából II. József után kaszárnya lett (Fényes Elek Geogr. Szótár) s e megrendítő esemény emlékét csak a történelem lapjai őrzik.

A tenkesi láthatár közepe táján mint fehér

*) Révay Lexikon szerint Sárospatakon temették volna el Perényit.

ezüst szallag vonul végig a Dráva és fel-felcsillanó víztükre a túloldalra készteni tekintetünket, hogy a komor látványba vigasztaló gondolatot öntsön.

Szlavoniára gondolunk.

A szlavonitáknál nincs nyoma sem Perényi Péter, sem Sztárai Mihály működésének, mert ott igazán erős fegyveresek örködtek a hit felett. A szegény ferences barátok kitartottak a nép védelmében a török uralom alatt is. Szlavonia népe nem tudott, nem akart a török járomba belenyugodni. Seholsem volt annyi felkelés, annyi lázadás a török uralom ellen, mint Szlavóniában. A nép élén mindig a franciskánus barátok álltak; Kapisztrán János szelleme élt és uralkodott bennük, mely távol tartotta a protestáns tanokat. Névtelen hősök ezek, s Kapisztrán János dicsőségének osztályosai, (Margalits—Sólyom) mert megvédték a hitet: az egyedül üdvözítő katolikus keresztény hitet a szomszédos Szlavóniában, ahonnan egyuttal a gyüdi kegyhely hagyományai is biztonságban várták a felszabadulás hajnalát. A Szlavoniták nem riadtak vissza sem töröktől, sem kálvinistáktól, hanem még a török uralom alatt is kitartottak Gyüd mellett s távol maradt tőlük Sztárai szelleme. (Inquis. Can. 5.).

Gyüd a törökuralom bukása után.

Ha még tovább marad a török Magyarországon, a gyüdi kegytemplom végkép elpusztult volna. Azonban a Gondviselés úgy intézte az eseményeket, hogyha düledező és megrongált állapotban is, de mégis vissza kerüljön igazi hivei kezébe, hogy a hosszú török rabság alatt elnémult Mária-énekek

ismét örvendezve felzenghessenek a gyüdi hegyoldalon.

Felvirradt végre az 1686. év, mely az erőszakoskodó török hatalmát romba döntötte.

I. Lipót császár fegyvereinek oly erőt adott az Ég, hogy Budavárát kiragadta a török kezéből. 1686. szept. 2-án visszakapta ezt a kereszténység; s onnét üldözve a győztes hadsereg utközben felszabadítja Simon-tornyát és Kaposvárt s Pécs városának falai alá érkezett.

A vízvezeték, melyet a török hatalmának tetőpontján Pécssett létesített, most vesztét okozta Pécssett, mert ennek egyetlen vezetéki csatornáját a keresztény hadsereg elzárta és a vízhiány miatt oly kétségbeejtő helyzetbe jutott az egész vár, hogy kénytelenek voltak magukat megadni, (Feszler t. 9. p. 388.) jóllehet kitűzték a vár falaira rémes zászlóikat, annak jeléül, hogy inkább mind meghalnak, de nem adják meg magukat . . . Azonban mégis erősebb volt a kínzó szomjuság. Sajátságos és az isteni Gondviselés szempontjából nem is tervszerűtlen eset, hogy vízhiány, égető szomjuság kényszeríti a megadásra azt az elbizakodott törököt, kinek védőszárnyai alatt a magyar keresztény hívők oly hosszú ideig meg voltak fosztva az élet vizének forrásaitól.

Pécs tehát felszabadult! . . . Pécs városa tudta, hogy mi az első teendője. — A hálaadás. — Ez után hozzálátott, hogy visszaállítson mindent, ami a várost katolikus keresztény jellegűvé teszi. Öröm és lelki vigasság nyilvánításai között fogadja és vezeti be falai közé főpásztorát, *Radonay Mátyás* ujonnan kinevezett megyéspüspökét és ez apostoli hévvel kezdi meg a város kitisztítását. . . . Egymaga mintegy

négyezer itt rekedt törököt, rácot és unitáriust keresztelt meg s még több protestáns vallását térített meg; — a város pedig fogadalmat tett, (1692) hogy katolikusokon kívül más vallás-felekezetet nem tűr meg a város területén. (Hist. Capit ÁC. Eé V. Eccl.) A görögkeleti szerbek (rácok), akik a katolikus hitre tértek, a város keleti részén maradhattak (Budai külváros), akik nem akartak katolikussá lenni, kiutasítottak (a mai Rácváros). A többi eretnek vagy megtért, vagy távozott. — Ez alapos tisztogatás volt! — Tiszta, egészséges vér kezdett lüktetni az egyházmegye szívében, — annak székhelyén.

Pécs után *Siklós* is felszabadul!

Siklós várát 1686. október 30-án foglalja el a keresztény hadsereg s 1687. augusztus 12-én a nagy-harsányi győzelem véglegessé tette a magyar uralmat.

A török hatalma megbukott!

A győztes hadseregben Ladislaita ferencesek is voltak, mint katonai lelkészek. Ezek a siklósi várórség kérelmére megtelepedtek Siklóson (Dr Karácsonyi) s eleinte fából építettek maguknak kis házikót, (Czerpán) később megkapták a sz. Benedekrendiek által elhagyott s romokban heverő templomot és zárdahelyet. — Ezek is azonnal megkezdték az apostolkodást a török után hátra hagyott s alaposan letarolt területen, hogy visszaállítsák a katolikus keresztény gondolkodást s hitéletet.

Az ily módon megindult vallásos mozgalom és felrissült hitélet hogyan nélkülözhetné Gyüdőtt? Hisz mindenki tudja, hogy ez a kegyhely, még a törökuralom alatt is látogatott kegyhely volt. — Ki

fogja ezt kiszabadítani a reformátusok kezéből? Erről maga a B. Szűz gondoskodott; többszöri csodás megjelenései által tudatta, hogy a fellendülő hitélet mozgalmaiban az ő kegyhelyének kiszabadítása a reformátusok kezéből nem maradhat el.

Valóban bámulatos az eseményeknek ilyenmő összetalálkozása!

Mindenekelőtt Pécs tisztul meg és főpásztort kap; utána Siklós szabadul fel és kap lelkivezetőket; ezekben mintegy elő van készítve az út Gyüd felszabadításához a reformátusok kezéből. — Nagyon egybevág a történelmi eseményeknek ezen szoros (logicus) egymásutánja azzal a gondviselészerű tervszerűséggel, hogy mikor a török berohanásakor (1543) gazdátlanul s elhagyatva maradt a kegytemplom a csodatevő szoborral együtt, most a vihar elmúltával, csak akkor szabaduljon fel az ellenség kezéből, mikor már biztos s gondozó kezekbe kerülhet.

A B. Szűz megjelenéseit, melyekkel csodás módon irányította a közfigyelmet a kegytemplom visszafoglalására, a zárda és kegyhely évkönyve szerint híven a következőkben adjuk:

Mathinicz Tamás bisei lakos látomása. A török kiűzése után három évre történt, hogy midőn dolgai után járt és a kegytemplom mellett vezető gyalogúton haladva, kat. keresztény szokás szerint kalapot emelt a templom előtt, habár akkor még reformátusoké volt, de tudta e búcsújáró-templom multját és csodás hírét; rövid imát mondott s jámbor fohász közben tovább haladt, . . . de, imel a roskadozó templom ablakából a következő szavakat hallotta: „Miért nem szabadítotok ki ebből a fogságból? — most, mikor most van rá legjobb alkalom?” — E szokatlan

beszéd a templom felé vonzotta tekintetét, ahonnét a hangok jöttek; és a templom ablakából egy Szűz alakját látta onnét kinézni, de azonnal eltűnt, mihelyt feléje akart közelíteni (Man. Script. Zágr. p. 19.)

Ispány Mátyás látomása. A siklósi uradalom gazdatisztje, Ispán Mátyás és Kopicz János, kálvinista (református), nem sokára az előbbi látomás után a templom mellett haladtak el. — Kopicz János előbbre haladott, Ispány Mátyás távolabbról követte. — Ispány is ismerte s tudta, hogy ez csodáshírű hely, tehát szintén kalaplevévé tisztelte meg s jámborul felfohász-kodott, amint szokásuk a jámbor hívőknek. A fohászt nála is látomás követte. A templom ajtaja előtt nagy fényességtől körülvelt szép szűz leányzó alakot pillantott meg, de akinek arcáról nagy szomorúságot olvasott le. — Ispány már az ő őseitől hallotta a kegyhely történetét s azonnal tisztában volt látomásának mivoltáról s nem kételkedett, hogy a B. Szűz jelenése ez, jóllehet a templom még a kálvinisták birtokában volt . . . azonnal térdre borulva fejezte ki lelke hódolatát.

Ez alatt a kálvinista utitársa már jó előre haladt, s midőn észrevette, hogy társa elmaradt, visszatekintvén őt a templom előtt térdelni látja. Türelmetlenül szól hozzá: „Mit bolondozol ott? jöjj és menjünk tovább.“ De Ispány Mátyás nem mozdul, hanem őt is oda hívja: „Jer ide és lásd, mily csoda-szép szűz alak ül itt a templom-ajtóban. . .“ Kopicz oda lép, de nem lát semmit sem, sőt rászédettnek érzi magát. Mire Ispány teljes hittel így könyörög: „Oh legdicsőbb Szűz! engedd, hogy ő is megláthasson Téged, az én hitem erősítése végett és hogy Téged mások is megismerjenek és dicsőítsenek.“ Ispány könyörgése után

Kopics is meglátta, s meglátva a csodás jelenést, felkiáltott: „Oh, mily szép ez a leányasszony!” Mindketten közelebb akarnak hozzá lépni, de a látomás eltűnt. — Bementek a faluba s elmondták, amit láttak. Kopics János jóllehet kálvinista, a látomás valóságának hatása alatt fogadalommal kötelezte magát, hogy egész életén át a pénteki napot megbőjtöli, sőt végrendeletében örökség gyanánt hagyta gyermekeire is a pénteki bőjtöt, akik szintén hűségesen megtartották egész 1754-ig, ekkor halt meg a Kopics család utolsó sarja, aki még bőjtölt; Borbély Gyurkának hívták és a siklósi várban szolgált.

Visza Mátvás, a hivatalos vizsgálat második tanuja, 70 éves katolikus, személyesen ismerte Ispányt, tőle hallotta a történetet, ki is mentek együtt a kápolnához, hogy megmutassa a jelenés helyét.

Mihics Ádám a harmadik tanu. Az ő 96 éves atyjától hallotta, hogy Cselik Mihály is Ispány társaságában volt a jelenéskor. (A *Cselik* familia még most is él Gyüdön).

A harmadik, de új megjelenések tanuja: Becze János, kálvinista; 60 éves; megerősíti az Ispány látomásáról vallottakat és az után vallja, hogy ő az atyjától hallotta, aki közel száz éves volt, hogy egy gyüdi asszony, névszerint Ilona, Timár András neje, midőn éjjel a templom alatt lévő forráskúthoz ment vizet meríteni, a forrás lépcsőinél egy gyönyörű alakot látott ülni leeresztett hajzattal, akit azután a kúttól a düledező templomba látott felmenni. — Ugy vallja, hogy ezt a jelenést többen és többször is látták.

E jelenések különböző helyeken, különböző alakban különböző időben s különböző személyek előtt történtek. A jelenések közvetlen és közvetett

tanui is többen vannak és egymástól jellem és hajlam tekintetében különbözők, akiket semmi közös érdek sem köt össze. A látomásoknak, mint tényeknek történeti hitelességét már megállapítva találjuk, úgy a világi, mint az egyházi hatóságok elismerésében és intézkedéseiben. A megjelenések tanui becsületes, őszinte vallomást tettek, s a közvetett tanúk világi bíróság előtt esküvel is erősítették vallomásukat, amiről a hivatalosan felvett jegyzőkönyv tanuszkodik, mely eredeti minőségében a zárda és kegyhely levéltárában őriztetik. Mindezekben az emberi tekintély biztosítékát birjuk. (Fides humana).

A jelenések természetfeletti jellegét pedig eléggé feltűnteti a szembetűnő eredmény, mely azokat nyomban követte. A megjelenések híre ugyanis azonnal bejárta az egész vidéket, mindenekelőtt a siklósi szent ferenczendi plébános, P. Elzeárius Pávics, értesül róluk és megvizsgálja körülményesen; azután a megbízható és hiteles tanukkal Szigetvárra megy, hogy az ott székelő Generálistól katonai támogatást eszközöljön ki a komolynak bizonyult ügyhöz. A szigetvári parancsnok Wechi, a tanúk vallomásában oly meggyőző erőt tapasztalt, mely őt is arra indította, hogy a császárnak komoly jelentést tegyen; mire I. Lipót, meggyőződve az esemény rendkívüliségéről, kegyes parancsban kötelességévé teszi Radonay pécsi megyéspüspöknek, (*Visita Can. 1721.*) hogy a gyüdi kegytemplomot a reformátusoktól elvegye. Ami meg is történt.

E megjelenések által ritka kitüntetésben részesült az elhagyatott, romladozó templom, melynek csak a szentélye volt ép, a többi része náddal fedve tűrte lerongyolódott s roskadozó helyzetét. (M. S. Z.).

A B. Szűznek e megjelenései megerősítenek bennünket abban a hitünkben, hogy ezt a helyet csakugyan kiválasztotta jótéteményeinek helyéül és a gyüdi zárandokok lelkében is a vallásos meghatottság s szent öröm érzetét keltheti az a rá gondolás, hogy ehhez a szentélyhez a B. Szűz valódi megjelenésének ténye s emléke fűződik.

A templom tényleges visszavétele már egyszerűen hatalmi uton történt. Évkönyveink nem tesznek említést sem ellenállásról, sem zavargásról, egyszerűen csak annyi van feljegyezve, (M. S. Z. Prot. III.) hogy a siklósi szt. ferencrendi plébános egy szerzetes társával körmenetileg kivonult Gyüdre, kevés számú katolikus hívőtől környezve, akiket fegyveres katonák vettek körül, hogy védve legyenek. A vezénylő katonatiszt egyszerűen elűzte a kálvinista (református) prédikátort s a templomot átadta a siklósi szt. ferencrendi plébánosnak, aki püspöki felhatalmazással ellátva a templomot felszentelte, szt. misét mondott, a kevés katolikus hívőnek szent beszédet tartott s vissza lett véve és vissza foglalva a kegytemplom.

Vissza került tehát a kegytemplom, számalmas, düledező, roskadozóféiben, de ennél számalmasabb az, hogy katolikus hívők nélkül. A törökuralom kezdetén még körülötte, a partok üregeiben boldogan tanyázó katolikus környezetét elterelték más akolba. Ez ugy értendő, hogy a gyüdi régi polgárok partlakók voltak a hegyoldalban vájt üregekben laktak s csak a XIX. század elején kezdtek rendes lakóházakat építeni a jelenlegi református templom mellett s onnét délfelé terjeszkedve. Ezek a török idő alatt protestánsokká lettek s így a kat. Egyházon kívül más pásztorok alá, más akolba terelődtek.

Egyedül tehát csak a templom került vissza, gyüdi hívők nélkül. A vidék is üres volt, mert a török vagy magával hurcolta a keresztényeket vagy legyilkolta, mikor kiűzetett. (Papanek. Monogr. s).

Egyedül áll tehát Gyüdön a visszavett kegytemplom, se hívők körülötte, se csodatevő Mária-szobor! E szomorú helyzetében egyedül Jeremiás próféta vigasztalja: „Azért, hogy elhagyatva voltál és gyülölttéted, és nem volt benned átmenő, (hozzád folyamodó) örök dicsőséget adok neked, örömet nemzedékről-nemzedékre.“ (Jeremiás CÁ).

A második csodatevő Mária-szobor.

Pávics Elzeár sz. ferencrendi atya, siklósi plébános, időközben meghalt. Utána P. Králeyevics Tamás vette át a gyüdi Kegyhely gondozását. A templomot használható állapotba helyezte; erre vall az, hogy az 1714-ik évi egyházmegyei Synoduson Gyüd is szóba jött, de már mint rendbehozott templom, mert csak azt jegyzi meg róla a *Synodus*, hogy csupa kálvinisták között van s csak a vidékről mennek oda a katolikusok.

P. Králeyevics Tamás szoborról is gondoskodott. Átment Horvátországba keresni valahol. Kaproncán (Körös megye) talált egyet. Ott ugyanis új oltárt építettek, teljesen új Mária-szoborral, a régit pedig lomtárba tették a padlásra. Ezt felajánlották és átengedték neki. P. Králeyevics elfogadja... és csodás dolgokat beszél erről a szoborról, hogy t. i. fényesség vette körül már ott a padláson a többi se-

lejtés tárgyak között, . . . útközben is, midőn hozta, fényes sugarakat látott a szoborból előtűnedezni. (Man. Script. Z. pag. 29.). Mindezt lelkiismeretére hivatkozva állítja.

Nem célunk a Hagyományok fölött bíraskodni, Králeyevics Tamás atya szavahihetőségében nincs okunk kételkedni — érzéki csalódást sincs okunk nála föltételezni.

Van tehát ismét Mária-szobor is, még csak katolikus keresztény hívők kellene, akik az Isten Anyját szívük mélyéből tudják tisztelni és szeretni.

Az a hatalmas kéz, mely oly bölcsen és csodálatosan kivezette ezt a kegyhelyet a viharok viharából, a török fogságból, a kálvinista rabságából, a felszabadult templomhoz s a benne elhelyezett új Mária-szoborhoz is vezetett tisztelő és szerető szíveket. Erre az időtájra esik ugyanis a sokacok és bunyevácok betelepítése Boszniából és Hercegovinából. (Vat. Levéltár Nunciat. Germ. 1686—K. 17.). A török kivonuláskor elhurcolt és legyilkolt jobbágyok és magyar keresztény katolikus lakók helyét a betelepített sokacok és bunyevácok foglalják el; a megüresedett magyar községek szláv lakósokkal népesednek be Gyüd vidékén

Belvárd, Herend, Lothár, Budmir, Birján, Rácherend, Kövesd, Trinitás, Szőkéd, Devecser, Miské, Áta szláv községekké lesznek; úgy, hogy 1700-ban a Batthyány dinastia katolikus szlávokkal benépesített uradalmat kapott (Boly). A szlávok betelepítése által Gyüd környéke Mária-tisztelő hívőket kapott, mert az új telepesek átvették a szlavonitáknál megőrzött hagyományokat, és a nemrégiben történt csodás megjelenések híre és tudata még mindig élén-

ken foglalta el a lelkeket s így ismét hittel, szeretettel kezdik körülvenni s látogatni a gyüdi kegyhelyet. Felhangzanak a nép ajkain ismét a rég elnémult Mária-énekek, fogadalmak, bűnbánati cselekedetek, gyónás, áldozás, böjtölés, imádság, könyörgés, betegek idehozatala stb., újból arra indították az Eget, hogy a B. Szűzanya oltalmát a hívők újból bőségesen tapasztalják.

Gyüd ismét a régi Gyüd lett. Az újonnan elhelyezett Mária-szobor (kaproncai) a hitélet és a Máriasisztelet jelentős tényezője lett. Felruházták, díszítették, a vett jótéteményekért hálából arany és ezüst emléktárgyakkal halmozták el az oltárt, a szobrot és a szentélyt. (M. S. Z.)

De ez a csendes s békés állapot nem sokáig tartott. Mintegy tizenkét év múlva belzavarok dúltak fel az ország békéjét, melyek általánosan érintettek mindenkit, a gyüdi kegyhelyet pedig kíméletlenül feldúlták s a kegyhelyet az újonnan elhelyezett Mária-szobortól is megfosztották.

II. Rákóczy Ferenc felkelésére gondolunk, ami alkalmul szolgált a szerémségi és szlavóniai szerb nem egyesült görögkeleti szakadároknak arra, hogy Pécs, Siklós és Gyüd környékének katolikus hívőin kiöntessék bosszújukat s gyászos emlékü vérengzést rendezzenek. Érdemesnek, sőt szükségesnek tartjuk ezt körülményesebben is leírni, hogy a gyüdi zarándokoknak tiszta fogalmuk legyen ama kegyetlenségről, mellyel e kegyhelyet is oly kegyetlenül feldúlták, hogy abból is vigasztalást meríthessenek saját viszontagságos életük zaklatott napjaiban az isteni gondviselés bölcs vezérlésében való keresztényies megnyugvásra.

**A rác vérengzés Siklóson és Pécssett a Rákóczy
féle felkelés tartama alatt és a gyüdi kegyszobor
bántalmazása.**

1704—1711.

Az emberi kedély minden mozgalma együttvéve a szereteten vagy a gyűlöleten alapszik; e kettőn, mint sarkokon mozog. Kedves dolog látni, miként veszik körül a jámbor lelkek a kegytemplomot ájtatos cselekedeteikkel, de elriasztó, ha ugyanazon templomot vad dühvel feldúlni, minden ékességeitől megfosztani látjuk. Az előbbi a szeretet indulatának a ténye, az utóbbi pedig annak ellentéte: a gyűlölet munkája . . . A gyűlölet elzárja a szívet mások elől és akkor a jóindulat helyett a rosszakarat lép elő, mely másnak csak szerencsétlenségén és vesztén találja kielégítését . . . A hosszabb ideig táplált gyűlölet a bosszúvágy indulatába megy át, ami nem egyéb, mint az emberben elfojtott titkos gyűlölet kifolyása.

Pécs városának azon ünnepélyes fogadalma, melyet 1692-ben husvét vasárnapján a szentmise alatt, Ravasz Ferenc jezsuitaatyja-plébános kezeibe tett, — mely fogadalom kizárta a város területéről az összes szakadárokat és eretnekeket, melynek következményekép a Pécssett elszaporodott görögkeleti rácoknak is ki kellett vonulniok a város területéről, — a nemtetszés indulatát keltette bennük. Ez a visszatetszés élénken foglalkoztatta kedélyüket s a gyűlölet indulatát szülte. Amit nem irtottak ki önmagukból, hanem mint titkos gyűlöletet s bosszúvágyuknak melegágyát vitték ki magukkal Pécs város falai közül.

Csak 12 évig kellett szívükben rejtegetniök és dédelgetniök az erkölcstannal semmikép sem egyező ezen érzelmüket, hogy annak szabad folyást s kielégítést adhassanak.

Voltak ugyanis akkoriban az ország többi részeiben is elégedetlen elemek, az elfojtott keserűség másutt is epesztette a lelkeket s a nyugtalan-ság jelei már-már komoly vihar előjeleiként mutatkoztak. Az általános elégedetlenség okai szétszórta fordulnak elő a történelmi forrásmunkákban, de amelyeket a következőkben csoportosíthatjuk: A főök az volt, hogy I. Lipót császár a magyar alkotmányt sarkaiból kiforgatta s az országot meghódított tartománykép kezelte; állandó adóemelés az országgyűlés mellőzésével, a magyar hatóságoknak a bécsiek alá való rendelése, idegen német tisztviselők alkalmazása, a magyar vidékeknek katonai kormány alá vetése, az ország elnémetesítése; a protestánsoktól a templomok visszakobzása, papjaik és rektoraiak elűzése; a német katonaság garázdálkodásai; jezsuita gimnáziumok felállításai protestáns vidéken . . . körülbelül ilyen bajok nyugtalanították akkor a magyart.

Thököly hívei a közhangulatot felhasználva, Tokai Ferenc vezérlete alatt épen Rákóczi Ferenc jószágán támasztottak felkelést s elfoglalták Tokaj, Patak és Ujhely várakat s meg akarták nyerni vezérüknek az ifjú Rákóczi Ferencet, de ő ezúttal kitért a mozgalom elől s csak 1703-ik év nyarán Bercsényi Miklós rábeszélésének engedve bontotta ki a Felső-Tiszavidéken a felkelés zászlaját: Pro Deo, Patria et Libertate jelszavak alatt.

A felkelők Kuruc nevet vettek fel, a császárpártiakat Labanc gúnynéven jeilölték. A felkelés 1703. év őszén mindegyre nagyobb mérvet öltött Károlyi Sándor szatmári főispán hozzácsatlakozásával. Sándor László és Zana György Simontornya és Siklós várak elfoglalását tűzték ki célul. Mire kitavaszkodott, a fürge kuruc had félkörben körülvette egész Somogy vármegyét, hol a protestáns nemesség kitörő lelkesedéssel fogadta a kuruc hadat, mert a felkelés diadalrajutásával a (protestáns) vallásszabadság ügyét biztosítottnak látva, szívósan ragaszkodott Rákóczi Ferenchez. (Csánki monogr. Somogy.)

Baranya nem szított ehhez a felkeléshez, de Siklós és környékének protestáns magyarsága hozzá pártolt. Sándor László és Zana György protestáns vezérek bejárták a siklói járást: Pécsét és Verőcét bevették.

Időközben a császárpártiak is összeszedték magukat és Zana hadseregét üldözőbe vették. Zana Verőcéről Siklósra menekült. Herberstein, Eszék parancsnoka nyomon követte tizenkétezer rácokkal, mint császárpártiakkal érkezett Siklósra. Itt a rácok a katolikus papságot s a katolikus hívőket támadták meg. A megrémült lakosság a templomba menekült. Horváth Domonkos ferencrendi atya kereszttel a kezében a bejárat elé állt. Ezt menekülés közben a folyosón fogták el és lefejezték, a lakosságot a templomban legyilkolták. (Bálint. monogr. Siklós.)

Ezzel a vérengzéssel kapcsolatban a siklói sz. ferencrendi zárda rendi halottainak évkönyvében (Necrologium) a következő feljegyzést olvassuk: Anno 1704. die 24 Martii: Exorta in Hungaria Rebellione Schizmaticorum ab iisdem Religiosos in odium Fidei

A régi sekrestye átjárója az oltár mellett,

persequentibus crudeliter interempti sunt: M. V. P. Dominicus Horváth Hung. Belaticensis, Praesidens, parochus, an. aet. 29, Relig. 10. et V. P. Ludovicus Czvetkovits conc. act. croaticus Zagrabiensis an. aet. 34, Relig. 17. Ez magyarul annyit jelent, hogy 1704-ik évben, március 24-én a Magyarországon kitört rác-szakadár lázadás alkalmával, kik a kat. hit iránti gyűlöletből a szerzeteseket is üldözték, kegyetlenül meggyilkoltatott a fentnevezett két szerzetes atya, t. i. Horváth Domonkos zárdafőnök és plébános élete 29., szerzetességének 10. évében; úgyszintén aznap gyilkolták meg Czvetkovics Lajos hitszónok atyát is.

A siklósi zárda évkönyve (Czerpán) a meggyilkolások körülményeit is feljegyezte. Miután a nép a rémhír hallatára a templomba menekült, hová a rácok berohanva gyilkolták meg az ártatlan gyermekeket is, a templomot és a szent tárgyakat le nem írható méltatlansággal illették, a szentek szobrait lábbal tapodták. Mindezeket látva P. Horváth Domonkos plébános, szentferencendi atya, keresztet véve a kezébe, a rohanó vad sereg elé állt s így kérte őket, hogy a népet ne bántsák . . . de ez olaj volt a tűzre . . . Neki is menekülnie kellett, befutott a zárdába, de már ennek falai sem védték meg, mert a folyosón elfogták, kihurcolták az udvarra s ott a pincejtó előtt lefejezték. A másik atyát, Czvetkovics Lajost a zárda kertjében fogták el és igazán kegyetlenül bántak vele. Az egyik rác katona levágta a két fülét, a másik levágta a két karját s egy harmadik siklósi szerb katona főbe lőtte. A város kapujánál a miholyc plébánossal találkoztak, aki Siklóstra menekült a pusztítás elől, pisztollyal lőtték le. P. János bródi születésű s a szomszéd Kapisztrán Provincia tagja

volt. A város piacán a Beremendről menekülő plébánost karddal végezték ki . . . Ugyanily sorsban részesült Dolovcsák János, a siklósi zárdá szindikusa is, aki a zárdában keresett menedéket. Mindez husvétvasárnapján történt, 1704. március 24-én.

Ezután következett 1704. március 26-án Pécssett a szörnyű méészárlás. Hiába mondták a rácoknak, hogy a Rákóczi-párti katonák már mind elvonultak, hiába ajánlottak nekik békét és teljes meghódolást, hiába ment a nép a templomba, a megvadult szerbek mindenkit, akit csak előtaláltak, megöltek, nem kímélték sem a nőket, sem a gyermekeket. A papokat meg éppen nem! A pécsi ferencesek közül Fabiáncsics Pál vikárius atyát az ő cellájában, Kompár Kristóf személyi plébánost gyóntatás közben lötték szíven, a plébánost azután kihurcolták az udvarra s fejét ketté vágták. Joachim nevű szerzetes-testvér, akit általánosan jeruzsáleminek neveztek, mert mint zarándok, bejárta a Szentföldet s onnét magával hozott Mária-szobor vetette meg alapját a mai nap is híres krapinai búcsújáróhelynek, ez a veszedelem láttára a templomba menekült, ott a főoltár előtt ajánlotta lelkét az Istennek s eközben lelőtték. Meszár Pál, Segesről idemenekült szerzetes-testvérnek pedig a fejét levágták. A világi papok közül, a fentemlített plébánoson kívül még meggyilkolták Horváth György kanonokot. Ugyanitt Pécssett, a jezsuiták Kollégiumában: Borhó, Móró, Jakobovics és Lukáts atyákat és Borovecz Magistert kegyetlen vérengzéssel ölték meg.

A lakosság egy része Szigetvárra menekült, más része a hegyekbe rejtőzött. Az egész város fel-dúlva, üresen állt, csak az ebek maradtak benne.

Ez valóban a bosszú műve volt! Maguk a rácok is beismerték ezt, mert egyedül Prentaller jezsuita atya után kutattak, aki kieszközölte, hogy a szerbek a város területéről kiutasítottak; ha őt kézrekerítik, elevenen nyúzták volna meg. (Brüsztle Rec., I. p. 3.)

Ily rettenetes módon nyilvánult meg a katolikusok iránt táplált és elfojtott gyűlölet!

E megrendítő és véres napokra a visszagondolást csak az a tudatunk enyhítheti, hogy miután e gyilkolás a kat. hit iránti gyűlöletből származott, (in odium Fidei) hisszük, hogy a legyilkoltakat a dicsőség fényével jutalmazta az irgalmas Isten, aki megengedte és eltűrte a gyűlölet és bosszú e művét is.

Bizonyára szomorú és rettenetes vihar volt ez, mely a gyüdi kegyhelyet is megfosztotta mindenétől... ékességeitől, kincseitől; a trónusnak főékességét pedig, a kedvelt Mária-szobrot tiszteletlenül és durván megvagdalta az ellenség kardja és száműzte.

A Mária-szobor átvitele Eszékre.

A Rákóczi féle felkelés alatt (1704) megismétlődött a gyüdi kegyhelynek az a siralmas helyzete és állapota, melybe a mohácsi vész után a törökök betörésekor jutott, azzal a különbséggel, hogy ez utóbbi alkalommal a kegyszobor nem veszett el. A templom a teljes elhagyatottság állapotába jutott s védtelenül esett a pusztító rácok kezébe, akik tetszés szerint bántak vele. Gyüdön ugyanis akkoriban még nem volt ferencrendi zárda, hanem mint fiókegyház tarto-

zott Siklóshoz s a siklósi ferences atyák jártak ki a búcsús hívőket szentségekkel ellátni; maga a község teljesen református volt, még 1745-ben sem volt katolikus hívő Gyüdön. (Bar. megye Levéltára). Csak 1812 körül tűnik fel a Statistika láthatárán némi katolikus lakosság (mindössze 65 lélek).

A gyüdi református lakosságnak nem volt bántódása a rácoktól, mert csak a katolikusokat keresték s gyilkolták. Egyedül a kegytemplom volt az, mely nem számíthatott védelemre, kíméletre. Arra a sorsra jutott, amelyben a többi, más helyeken feldőlt katolikus templomok részesültek, t. i. a falakon és tetőzetén kívül semmi sem maradt épségben. (Dr. Karácsonyi II. p. 305.) Az ellenséges mozgalmak és hírek hallatára a siklósi gvardián és plébános a Mária-szobrot a hozzátartozó ékességek, értékek és okmányokkal együtt megmenteni akarta és evégből átvitte a szobrot a siklósi templomba, hogy védtelen helyzetéből biztos fedél alá helyezze, de sejtelve sem volt, nem is lehetett arról, hogy a nemegyesült görögkeleti szerbek a Rákóczi féle mozgalmas időt használják fel bosszúvágyuk kielégítésére.

A gyüdi Mária-szobor tehát „menedékhely“ helyett a veszedelem központjába került, de ezáltal „*maga a kegyeszobor lett az érdeklődés központja*“, mert még most is kérdezik a búcsús hívők, hogy hova lett, mi történt vele? Ez az érdeklődés természetes folyománya annak a kegyeletnek, mellyel a vallásos nép a kegytárgyakat megtisztelni szokta. Minden búcsújáróhelynek ugyanis megvan a maga kegytárgya vagy ereklyéje, amely körül a hívők tisztelete s érdeklődése összpontosul. Gyüdön abban az időben a szo-

borra irányult mindenkinek a tiszteletteljes érdeklődése.

Ez a szomorú eset alkalmat ad, hogy sokak felvilágosítása végett elmondjuk: miért csüggnék a hívők egyes búcsújáráshelyek kegyképein? ... Miért féltik azokat, ha veszedelem fenyegeti? s miért bánkódnak, ha az ellenség tönkre teszi azt? ...

Ezek a kérdések egy kissé megszakítják a történelmi elbeszélés fonalát; de annál tisztábban fogjuk látni a történelmi és hitbuzgalmi helyzetet. A B. Szűz mennybe történt felmenetelére akarunk gondolni. (Assumptio B. M. V.)

A hagyomány elbeszéli, hogy a B. Szűz Jézus halála után még számos évet töltött a földön, hogy Isten titkaiba beavatott értelmi világosságával s tudományával, szent életének tiszta meggyőződésével, érényeivel és csodálatos életszentségével az apostolokat oktassa, felvilágosítsa, vezesse, buzdítsa nagy feladatuk teljesítésére irányzott munkáikban, azután pedig 72-ik évében meghalt és halála után harmadnapon felvétetett a mennyekbe.

Juvenális, Jeruzsálem volt érseke, a következőképp mondja el a B. Szűz halálát és mennybefelevételét: „Habár a szent és Isten ihletétől írott könyvekben egy szóval sincsen említve, mik történtek az Isten szentséges Anyjának halálakor, de az ősi és teljesen igaz hagyományból tudjuk, hogy dicsőséges „elalvásának“ idejében a szent apostolok, kik a népek üdvének munkálásában fáradozva, a földkerekségen szétszórva éltek, Isten kinyilatkoztatásától vezéreltetve, nála Jeruzsálemben mindnyájan összegyültek, ott angyali jelenést láttak és az égi hatalmasságok mennyei énekét hallották.

Tudjuk, hogy ő szent és mennyei dicsőségtől övezve, szent lelkét visszaadta Istennek, testét pedig, mely az Istent hordozta, az apostolok éneke mellett kivittek a Getszemániba s az ott lévő kő sírba tették, valamint azt is, hogy az angyalok három egész napon át nem szüntek meg ott imádkozni, énekelni.

Három nap mulva az angyali ének megszűnt, s ekkor, mivel az apostolok egyike, Tamás, a temetésnél nem volt jelen és csak harmadnapra érkezett meg, de a szent testet, mely az Istent hordozta, tisztelni kívánta, az apostolok felnyitották a sírt. A szentséges testet már nem találták benne, hanem csak a lepedőket, melyekbe takarva volt s amelyekből leírhatatlan jó illat áradozott s őket egészen eltölté. azért ismét lezárták a sírt.

Ezen tény csodálatra ragadta őket és azon meggyőződésre vezette, hogy ugyanazon Istennek, az örök Igének, a dicsőség Urának, ki a Szűz Máriát arra méltatta, hogy tőle vegye saját személyének testét, hogy tőle emberré legyen és szülessék, aki az ő szüzességét a szülés után is megőrizte, hogy Istennek tetszett az ő szeplőtelen testét, az élők közül való elköltözése után, enyészhetetlenséggel és mennybevitellel a közönséges és általános föltámadás előtt megtisztelni. (Sullay.) Damaszkusi sz. János pedig azt mondja, hogy Mária halálakor számos nagy csoda történt és hogy mindazok, akik az „elszenderültnek” szent testét érintették, vagy megcsókölták, szentséggel és áldással elteltek, hogy süketek a hallást, sánták a lábaik épségét, a vakok a látóképességet, a betegek egészségüket visszanyerték. (Hom. II. in Dormit. Deiparae.)

Lám, ezt tehették azok, akik az elszende-

rülésnél jelen voltak; érinthették, megcsókolhatták s ezt tehették mindaddig, míg a szent test a síron kívül volt, de azután már nem tehette senki sem, nem teheti már senki sem, mert szent teste a mennyben van. Maria assumpta est in coelum, gaudent Angeli! A földi zarándokok vigasza, az angyalok öröme mennyben van, szent testével együtt!

A kereszténység Istennek sz. Anyját már kezdetől fogva mindenkor a legmélyebb hódolat és legbuzgóbb ragaszkodással tisztelte, kinek nemcsak fenséges erényei, tiszta életének szenny nélküli folyamata, de méltósága is oly nagy, hogy Ő minden angyalok, minden szentek, sőt valamennyi teremtmény fölé rendeltetett, mert *Isten Anyja*.

Azonban, midőn a kereszténység ekkép tiszteli, „szívében és lelkében“ az így érzett tiszteletét külsőkép nem fejezheti ki úgy, mint azt a szent vértanúk s egyéb szentek külső tiszteleténél teheti. (p. o. sz. István jobbja.) Mária a mennybe vétetett fel, szent teteméből ereklye sehol sem találtatik, ezt tehát képekkel, szobrokkal, templomokkal kellett pótolni. A Magasságbelinek pedig tetszett ilyen Mária-képeknél, szobroknál, templomoknál éppenúgy, mint a dicsőült szentek testeinek földi maradványainál (ereklyéinél) hatalmának fenségét igen gyakran, még természetfölötti tényekkel is megdicsőíteni, kitüntetni; ezen képek vagy szobrok előtt imádkozóknak imáit meghallgatni s bővebben éreztetni mennyei segedelmét; innen van a kegyképek eredete és a népek kegyeletes ragaszkodása azokhoz és érdeklődése. Az ilyen helyekre szívesen elzarándokol s vándorlását, zarándoklását az ilyen he-

lyeken nyerni szokott búcsuk miatt „Búcsujárásnak” nevezi.

Ezek után visszatérve a gyüdi Máriaszobor történetéhez, nagyon természetes, hogy a veszély láttára azt megmenteni igyekezett a kegyhely gondozója, a siklói ferencendi Gvárdián, mert ez a szobor is „ereklyepótló” kegytárgy, a hívők (relatív) tiszteletének tárgya volt, melyet a nép közhite csodálatos szobornak minősített azon fényáradások miatt, melyeket Krályevics Tamás, siklói ferences plébános, saját lelkiismeretére hivatkozva, mint valóságot, széles körben elhíresztelt. Nem csoda tehát, hogy a hagyomány révén, még most is tudakozódnak és érdeklődnek utána.

A kegyszobor további sorsát az 1757-ik évben történt hivatalos hagyomány-vizsgálat alkalmával felvett Jegyzőkönyv két tanu vallomásából tudjuk meg.

Az első tanu: Kopicz András, róm. kat., 71 éves, siklói lakos. Eskü alatt azt vallja a bírő előtt, hogy amikor a rácok pusztítottak s raboltak mindenütt, a ferencendi atyák közül, névszerint P. Tamás, a boldogságos Szűznek fából faragott szobrát a gyüdi templomból a siklósiba vitte és midőn a rácok ezt is megrohanták s betörték, látva a Mária szobrot, gúnyosan mondták: „Hát ez a római hitűek istennője?” Erre egyik katona kardjával végig vágott a szobron s azt megsebezte; a katona karja elszáradt, a szobron ejtett sebből két-három csepp vér folyt. Amidőn ez történt, a tanu is mint kis gyermek jelen volt ugyan a szüleivel, de akkor még nem tudta fel-fogni a történt dolgok jelentőségét, csak később, fejlettebb korában tudta meg mindezt a szüleitől, de

mindenre jól emlékszik. Aztán — úgymond —
Eszékre szállították.

A második tanu: Visza Mátyás, róm. kat. 70 éves siklósi lakós. Mint gyermek, az anyjával volt a templomban, mikor a rác katona káromkodás közben végig vágott a kegyszobron és azt is hallotta, hogy vér folyt a sebből, a vágás helyén. (Inquisitio canonica).

Ezen vallomások után érthető, hogy a nép hite ezt a szobrot csodásnak nevezte. A szobor bántalmazásának fentközölt büntetés módja, mellyel Isten a rác katonát sujtotta, csak megisméltése a hasonló büntény eseteiben előforduló bűnhődésmódnak.

Hasonló bűnhődést olvasunk a Czenztochovai (lengyel Pálos kolostor) kegykép történetében is. 1430-ik évben a Hussziták rátámadtak a czenztochovai kegyképet őrző Pálos szerzetesekre, közülük ötöt legyilkoltak, a templom kincseivel együtt a szentképet is elrabolták. De nem vitték messzire, mert a kocsi mozdulatlanul megállt és semmi erőfeszítéssel sem tudták megmozdítani. A dühös rablók egyike a szentképet oly erővel dobta le a kocsiról, hogy az rögtön három darabra törött. A másik rabló a kép mellé ugrott és kardjával kétszer vágott Szűz Mária jobb arcára, de midőn még harmadszor is sujtani, akart holtan rogyott a földre. Az arcon ejtett vágási sebet nem lehetett soha átfesteni s a mai napig is tanujele az őt ért sérülésnek. (Kat. Szemle 1906.)

A gyüdi szobor bántalmazása egybeesik a siklósi atyák legyilkolásával, mert ugyanazon berohanás alkalmával végezték a vérengzést is, midőn a templomba betörték. A ferences atyák legyilkolásával a kegyszobor elvesztette egyházi gondozóját s így a

vár urának, Caprara földesúrnak a jószágfelügyelő tisztje, *Benua Henrik* vette pártfogása alá és átszállította Eszékre, ahová kénytelen volt maga is menekülni. A szobrot átadta a Kapisztrán bosnyák ferences barátoknak: a szobor átadásáról Benua Henrik elismervényt vett, melyben ők elismerik a szobor ideiglenes átvételét s kötelezik magukat a szobornak bármely pillanatban való visszaadására a zavargások lecsillapultával. Az elismervénynek köztisztviselő által hitelesített másolata a gyüdi zárda és kegyhely levéltárában őriztetik. (Nro. 28.)

Néhai Kaputsi György pécs- egyházmegyei kanonok emléke.

Az a vizsgáló bizottság, mely 1757-ben a *La-dislaita* Provincia kormányának rendeletéből megvizsgálta, összegyűjtötte és kéziratba foglalta mindazon hagyományokat, melyek e kegyhely eredetéről, fejlődéséről, viszontagságairól, nemkülönbén a hívők által épített első kegytemplomról a nép élő nyelvén forgalomba voltak, egy buzgó, istenes életű s tekintélyes tanura is hivatkozik; Kaputsi György pécsi kanonokra, akinek emlékét fenntartani kegyeletes kötelességünknek tartjuk.

A hagyományokat ellenőrző bizottság az ő kéziratában (M. Z. pag. 20.) azt mondja, hogy amit ők a régi megmentett iratokból s a nép élő nyelvén megőrzött dolgokról összegyűjtöttek s amelyet a tanuk a bíróság előtt eskü alatt is vallottak, megegyezik azzal, amiket a pécsi Kaputsi kanonok világi és egyházi hívők előtt folytatott gya-

kori beszélgetéseiben elmondott. Volt neki ugyanis egy ősrégi könyve, melyben a magyarországi templomok mind le voltak írva és amit abból Kaputsi olvasott és elmondott, ugyanaz volt azzal, amit a nép forgatott a nyelvén. A bizottság keresett és kutatott a könyv után, de feltalálható nem volt. Ez a könyv a rác pusztítás áldozata lett.

Kaputsi 1698-ban lett pécsi kanonokká, tehát nem sokkal később a gyüdi jelenések után (1690), mikor még azoknak emléke s ténye élénken foglalkoztatta a lelkeket és terjesztette a bizalmat Gyüd iránt s így Kaputsi is élénken érdeklődött és azért képezte kedvenc beszélgetései tárgyát.

A pécsi rác bosszú ideje alatt Kaputsi volt Pécs városának a plébánosa. A hívők védelmezésében rettenthetetlen buzgóságot és bátorságot tanúsított, saját életének veszélyeztetésével is, miközben nemcsak könyveitől fosztották meg, de mindenétől, úgy, hogy egy ruhadarabja sem maradt, sőt még élete ellen is törtek. Életét egyik kanonoktársa, Glavinich Sebestyén mentette meg. Ez ugyanis császári katonatiszt ruhába öltözve járkált a városban, miközben éppen arra ment, ahol Kaputsit lefejezni akarták: már ott térdelt a földön s várta a halálos csapást, midőn ő, mint császári tiszt odalépett s visszaparancsolta a gyilkost, aki csakugyan császári tisztnek gondolta. Kaputsi így meg lett mentve az életnek, hogy még több áldozatot hozzon hiveinek. Nem riadva vissza semmi áldozattól, egy kapucinus Atya kíséretében Eszékre megy, ahonnét 500 pécsi hívőt mentett ki a rácok fogságából s hazakisérte őket. Régi könyve, melyre hivatkozott, ekkor veszett el s bár a kritika annak tartalmát és bizonyító erejét is bonckés alá

vehetné, de mi mellőzve a hosszadalmas kutatást, ami nem célja e könyvecskének, az ő tanúskodását nyugodtan fogadjuk s áldjuk emlékét! Meghalt 1730. (Hist. Capit. V. Eccl.)

A búcsújárások szünetelése.

A kegyhely buzgó látogatásának felújítása a B. Szűz Mária újabb megjelenései által.

Új Mária-szobor elhelyezése a római döntvény értelmében és az eszéki szobor.

A Rákóczi féle felkelés hullámai még hosszabb ideig nyugtalanságban és bizonytalanságban tartották az országot. — A felkelés csak 1708 táján kezdett hanyatlani. Rákóczi fegyvereitől a szerencse végleg elpártolt s a kurucok a Tisza és a Hernád völgyébe szorultak.

E zavargós időkben, midőn még a béke nem volt állandó, a gyüdi kegytemplomra az elhagyatottság szomorú évei nehezdedtek. A búcsújárások megszűntek, a siklósi szokásos ujholdvasárnap körmenetek s ájtatosságok elmaradtak. A templom felszereléséről sem lehetett gondoskodni, mert nem voltak biztosítva a betörések és bántalmazások ellen. (M. S. Z. p. 31). — A kurucok 1711-ben a szatmári békekötéskor hajtották meg zászlóikat, mire Munkács és Kassa azonnal megadták magukat s a lázadás elfojtatott (Báthly Magyar Emlékek p. 399). — Csak ezután lehetett itt e kálvinista vidéken szabadabban fellélegzeni s a kegyhelyet is vallásgyakorlatokra berendezni. (Itt említjük meg, hogy az oltári szentséget csak 1882 évben *P. Rengyeo Ferenc* zárdafőnök bátorkodott először nyilvánosan vinni a betegekhez.)

Az elhanyagolt s megakadályozott búcsújárásokat ezuttal is a B. Szűz keltette életre csodás megjelenései által. Kétrendbeli látomásról van hiteles feljegyzésünk.

Az *első látomás* 1706-ban történt. *Kurta Balázs* és *Csoravi Vid* együttesen a templom mellett elhaladva kölcsönösen piszkolták egymást káromkodó szavakkal, miközben a megrongált toronyból, a B. Szűz egy leányzó alakjában megjelenve kérdezte tőlük kilétüket, s miután megmondták, dorgáló szavakkal megfedte és komolyan intette őket, hogy e helyre csak azoknak van belépésük, akik hittel, imával s bizalommal járulnak ide. Ennek hallatára megrettentek... s a jelenés eltűnt. A siklósi sz. ferencendi plébánosnál eskü alatt mondták el látomásukat.

A *második megjelenés*. A B. Szűz második megjelenésének ismét Ispány volt részese, ugyanaz, akinek kérésére a török utáni időben történt megjelenéskor Kopicz kálvinista is meglátta a B. Szűzet.

Ispány a siklósi uradalom tisztje volt s mint gazdatiszt lóháton akart áthaladni a kegytemplom mellett vezető úton, de lova hirtelen megállt s jóllehet megsarkantyúzta, mégis mozdulatlan maradt. Eleinte nem jót sejtett, de mint buzgó katolikus azonnal öszszeszedte lelki erejét s keresztet vetett magára, miközben a templom felé pillantott. Egy ismeretlen, idegennek látszó úrnőt látott a templom ajtaja előtt ülni, aki kis gyermekét tartotta az ölében, de szomorú volt s könnyeit törülgette. Valami vidéki asszonynak gondolta s azért megszóllította s szomorúságának és könyhullatásának okát kérdezte. Az idegennek látszó alak a katolikus hivek lanyhaságát és a kegy-

templomtól való elmaradását hozta fel szomorúságának okául. E válaszból Ispány azonnal megértette, hogy ismét a B. Szűz megjelenése ez a látomás; ... lelkében megilletődve visszalovagolt a faluba és a népet is odahívta, de a látomás erre eltűnt. A közeli szőlőkől is összecsofódtak a munkások, akik elmondták, hogy ők is ugyanolyan helyzetben láttak ott egy vidékinek látszó nőt. A gazdatiszt tanukkal bement Siklósra s mindent hiven elmondott Cser László ferencendi plébánosnak (M. S. Z. pag. 32 és 33).

E látomásokkal kapcsolatban felhozzuk a sasvári kegyhely történetéből a gyüdihez hasonló megjelenését a B. Szűznek, mintegy igazolására annak, hogy a fentt leírt jelenések másutt is előfordultak s azért nem lehet a gyüdi tanukat tévedésről gyanúsítani.

A sasvári szobor az uraság kertjében volt elhelyezve, rendszeren oda jártak az ájtatoskodó hívek, de 1654-ben a család elvitette eredeti helyéről és a kastély kápolnájába helyezte el, hogy a török beütések és a protestánsok pusztításai ellen védve legyen. — A veszedelem elmúltával a szobrot ismét régi helyére állították vissza s a család hagyományos szokása szerint, főleg vasár és ünnepnapokon, a szobor előtt végezte ájtatosságait cselédségével együtt. E kegyhely okmányai arról tanuskodnak, hogy az uraság kasznára (Vaczek) és vele együtt sokan siránkozó panaszhangokat hallottak a Mária-szobor körül. A grófnő is meg akarta tapasztalni és kísérettel ment a szoborhoz és a panaszhangokat ő is, kísérete is hallotta. (Filo K. Sasv. Tört.) Ezen csodás eset kapcsán még inkább feléledt az emberek szívében az Isten Anyja iránti tisztelet s megújultak s megin-

dultak a nagyszámú zarándoklatok a távoli vidékekről is.

Ugyanilyen hatással voltak a gyüdi megjelenések is az ájtatoskodások és zarándoklatok felújítására. — A siklósi sz. ferencrendi zárdafenök buzdítására felvették a vasárnapi körmenetek megszakított fonalát és ettől az időtől vette kezdetét az újholdvasárnapi, általában kedvelt, a sokacok által most is gyakorlatban lévő búcsújárás Gyüdre, nemcsak Siklósról, de a távoli vidékekről is. (Czerpán Hist. Dom.) s így megszokottá vált a B. Szűz Anyának ünnepeire is elzarándokolni Gyüdre.

A megjelenések hire egész természetesen felgyulasztotta a szivekben a hódolatot, felkeltette a jóakaratu lelkekben azt a buzgalmat, mely nem riad vissza semmi fáradságtól sem. A kegyelem ezen ajándéka felgyulasztotta a B. Szűz iránti szeretetet és bizalmat s azért a hívők nemes versenyre keltek Mária égi hatalmának magasztalásában és segélyül hívásában, de hiányzott még a kegyeszobor, melytől a háborús pusztítás és a rác kegyetlenség megfosztotta. Bénua Henrik, aki a szobrot elvitte Eszékre és megőrzés végett átadta, most a kezében levő Elis-mervény alapján visszakövetelte (1710), de az eszéki várparancsnok azt válaszolta, hogy a király és a püspök engedélye nélkül nem meri kiadni; de azonnal (1710 dec. 18.) folyamodik a várparancsnok a királyhoz s kéri, hogy a szobrot ne engedje az eszéki várból elvinni. — A király a boszniai püspök véleményét kérte ki, aki (1711) azt tanácsolja a királynak, hogy csak maradjon a szobor Eszéken, nehogy a nép között zavargás támadjon miatta. (Brüsztle)

A király az eszékieknek ítélte oda. Erre a

Ladiszlai Provinciális, akinek joghatósága alá tartozott a gyüdi kegyhely, a hercegprímáshoz fordult panaszával (1713 Szabó Pius) — de nem használt. Ézután Rómába tette át panaszát, ahol a Szent Congregatio a szobor ügyében a következőkép döntött : „A szobor Eszéken hagyható, Gyüdön pedig egy hozzá hasonlót kell elhelyezni, mert a Mindenható ezt a helyet választotta ki arra, hogy a bűnbánók könnyeit és imáit a B. Szűz hathatós pártfogása által meghallgassa és nekik különös kegyelmet és irgalmat osztogasson“ (Czerpán Hist. dom. Siklós).

Az Eszéken visszatartott gyüdi kegyyszobor.

A római Congregationnak, mint legfőbb egyházi Hatóságnak ezen döntése Gyüdre nézve nemcsak megnyugtató, hanem örvendetes is, mert ez egyúttal elismerése és megerősítése Gyüd azon ritka kiváltságának, hogy a B. Szűz az ő áldott megjelenéseivel

kitüntette és mintegy érezhetővé tette a hozzá igazán, mély tisztelettel, alázattal, és bizalommal bűnbánólag közeledő lelkeknek az ő örökös jelenlétét.

Gyüd tehát nem aggódik már a régi (kaproncai) Mária-szobor elvesztése miatt; az Eszéken maradt, anélkül, hogy Gyüd a lelki kincsekben csorbát szenvedne. Hadd tiszteljük ott is a B. Szűz Anyát, aki a gyüdi zarándokokat is befödi teljesen égi palástjával. — Új szobrot helyeztek el tehát a főoltár trónusára, ahonnan a B. Szűz a jelenben is figyelemmel kíséri az ájtatoskodók imáit. Az új szobor ajándékozását a feljegyzés Radonay pécsi püspöknek tulajdonítja, de ő már nem élt a szobor elhelyezésekor. — Valószínű, hogy *Nesselrod* püspök ajándéka, aki az eszéki szobor visszakövetelésében élénk részt vett.

A B. Szűz tehát nem engedte, hogy szobor-csere miatt elapadjon a kegyelem forrása Gyüdön; ő maga élesztette fel, amint már említettük, megjelenései által ide vonzotta újból a sziveket, itt pedig megnyitotta újból a kegyelmek forrását s megindult a hívők áradata. Nemcsak Baranya, — Somogy, — Tolna és a dunamenti vidék, hanem főképp Bácska és a Dráva-Száva köze, egész Szerémséggel, Eszéket sem kivéve, versenyezve látogatták a gyüdi kegyhelyet. Csak némi tájékoztatás végett említjük meg, hogy a misegyűjtő Főkönyv tanúsága szerint, százon felül vannak bejegyezve azon városok és községek, melyek az említett vidékekről tekintélyesebb körmenettel jönnek Gyüdre s itt önmaguk és községük jólétéért szent Misét szolgáltatnak, orgonával, énekkel, magyar... német... horvát nyelven. Nemcsak a pór nép, de előkelő világi és egyházi férfiak is egybevegyülnek a néppel.

Ez a néparadat szükségessé tette a II. Géza király által épített kegytemplom kibővítését. Ki is bővítették a mai kéttornyú barokk templommá..... de ez a nagy és költséges átalakítás sem történt a B. Szűz kegyes közbejötté nélkül.

A kegytemplom kibővítése. (1739-1742)

Az 1721-ik évi Visita Canonica szerint a régi templom déli oldalán álló tornyának már csak a fele volt meg, a felső része lebomladozott. A templomban ez időtájt csak egy oltár volt, amelyen a kegyeszobor a középén foglalt helyet, két oldalt mellette sz. Ferenc és sz. Antal képei voltak elhelyezve. — Az 1733-ik évi Visita Canonica szerint pedig már nemcsak a torony, hanem a templom falai is kezdtek a régiségtől repedezni. Siettette és előmozdította az új építkezést az a szerencsétlen körülmény, mely az 1737-ik évi balkáni török háborúból behurcolta a pestis járványt s ez a rettenetes csapás a siklósiakat s ezek példájára az egész délvidéket Gyüdre kényszerítette, hogy a B. Szűz Anyához oltalomért esdekeljenek a pusztító veszedelemben.

Ekkor bizonyult szűknek nemcsak a kis templom, de a környéke is, mert nem volt hely a nép letelepedésére. A templom északi oldalán a kálváriadomb lenyullott egészen a templom tövéig s egy özvegy asszony szőlőbirtokát képezte (a mai zárda és a gyóntató helyiség helyén)... A templom előtt (déli oldal) szintén nem volt térség, mert ott volt a reformátusok temetője (a mai búcsútér és a bódék

helyén) . . s csak keskeny út vezetett fel a kegytemplomig. A keleti és nyugati oldalon szintén idegen és zárt terület volt.

A pestis legfőképp 1738-ban szedte áldozatait. A siklósi hívők a ferences Atyák körül csoportosultak a veszedelem idején, sírva, kezeiket tördelve s Ég felé emelve kérték őket, hogy közbenjáróképp vessék magukat közbe a nép és a rettenetesen sujtó Isten közé. A ferences Atyák közül ketten kivonultak a zárdából s a piac-téren rögtönzött fabódében laktak, miséztek s a járvány áldozatainak szolgálatára álltak, a többiek a zárdában elkülönítve voltak. A várba egy szerzetes Testvért zártak be a betegek ápolására. A népet összegyűjtve s bűnbánatra intve Gyüdre vonultak oltalomért esedezni . . . s a gyüdi Szűz Anya kimutatta pártfogásának hatalmát, mert Siklóson a járvány azonnal megszűnt. E nyert kegyelem adta az ösztönzést az egész déli vidéknek arra, hogy magukat fogadalommal lekötve Gyüdre siessenek.

Gyüd meg is telt pestises körmenetekkel, minden hatósági tilalom dacára is; elhozták magukkal betegeiket is, s az eredmény a pestis-járvány megszűnése volt, emberileg ily gyorsan el nem érhető módon. Ez égigyógyítás volt! A déli városok és községek fogadalmi körmenetei, az általuk kiválasztott napon vagy ünnepen, ennek hatása alatt állandósultak, melyek még most is évenként benépesítik a Gyüdre vezető országutakat s gyalog ösvényeket. (P. Czerpán Hist. Dom. Sik.).

E kegyelmi napok után megindult az építkezés is. Az építkezésnek vagy templom-bővítésnek teljes lendületet és nagyobb szabású medert szintén csodálatos gyógyulás és édes anyai fogadalom adott.

Batthyány Károly, Siklós várának ura, horvát bán s

a vidéknek földesura, mint Főtábornagy részt vett a balkáni háborúban s Viddin körül (Bulgária) életveszélyesen megbetegedett, gyógykezelés végett Bécsbe vitték vissza. Az orvosi tudomány mindent megtett megmentésére, de a gyógyszerek a leggondosabb ápolás mellett is hatástalanoknak bizonyultak. Strattman Eleonóra, (Batthyány Ádám özvegye) a beteg édes anyja, fogadalmat tett a gyüdi Szűz Anyához..... fogadalma után a nagybeteg rövidesen, teljesen felgyógyult, az édes anya beteljesítette fogadalmát s a meggyógyulás emlékére, hálából egy ezüst Emléktáblát készíttetett, művészies dombormű katonai jelvényekkel s a gyüdi trónus fölé helyezé. A gróf is, a katona, beismerte, hogy nem az orvosoknak, hanem édes anyja fogadalma s a gyüdi Szűz Anya pártfogása által Istennek köszönheti visszanyert egészségét, s azért a legbuzgóbban karolta fel a gyüdi templom kibővítésének munkáját. Pénz, épületfa, anyag, fuvar, munkaerő, mind ő tőle jött Gyüdre. (M. S. Z. Csodás gyógyulások Nro. 26 An. 1736). Ehhez járult még a nép alamizsnája és egyes jötevők ajándékai. Így jött létre a mai napig is kedves látványul szolgáló két-tornyu barokk stílű kibővített kegytemplom.

A templom tövéig nyúló szőlő-dombot a birtokos özvegyasszonytól megvásárolta a siklósi zárdafőnök mint a kegyhely gondozója (1738) és megkezdte a szentély nagyobbitását oly módon, hogy a régi kis szentélyt körülvette új fallal, melyet magasabbra emelt, s ezáltal a szentélyt bővítette, a régiből csupán a főoltár környéke maradt meg. Ezután a zárdá építéséhez fogott (1739). Ekkor tűnt ki, hogy a vidék főnemesei mily nagy becsben tartották a gyüdi kegyhelyet, mert számtalan koporsó, sírbolt, és egyéb főúri jelvény

került felszínre az alap ásása közben, sőt a mai átjáró kapu alatt valóságos mausóleumszerű, téglából épült kriptá rejtőzött az özvegyasszony szőlője alatt. Ez jelenleg, mint pinchelyiség van a zárda ebédlőjéhez alkalmazva, de kriptá jellege most is épségben van.

GR. BATTYÁNYI KÁROLY

Batthyányi Károly gróf archépe.

Rajzolta Ságbi Gyula garéi ig. tanuló.

A templom hozzáférhetését akadályozó kálvinista (református) temetőt Batthyány Károly, mint földesúr visszavette, mint annakidején jogtalanul eltulajdonított területet. (Visit. Can. 1740, Doc.) Így kapta a kegyhely a mai búcsúteret a templom előtt. Végre a kálvária, könyhakert, és a pajta közötti területet, mely egy kistótfalusi polgár szőlője volt, az uradalom mint földesúr, szintén a kegytemplomnak ítélte. (u. o.) Így jutott a kegytemplom szabad térhez, hol a búcsús-

A gyüdi kegykép a főoltáron elhelyezett trónuson; Zichy Gyula gróf pécsi püspök és a hercegnő ezüst-szív ajándékával.

nép letelepedhetik, kinyugodhatja az utazás fáradalmait s új erőt szerez a visszautazásra.

A templom tulajdonképeni kibővítésének megvalósításában nagy súlyt fektettek arra, hogy a régiből emléket hagyjanak, ami a régi Atyáknak az ősiség megkimélésére és azok fenntartására irányuló szép érzékéről tanuskodik. Sajnos, hogy a régiből csak a fent említett szentély részecskét tarthatták meg.

A kibővítés úgy történt, hogy a réginek a fele megmaradt új szentélynek, két új oldalfallal; a másik fele kiszélesített a jelenlegi hajó terjedelmére. Ha az egész épülettömböt kívülről megtekintjük, azonnal észrevehetjük, hogy a régi kis templom nyúlik bele az új bővítésbe.

Nagyobb világosság kedvéért ismételve mondjuk, hogy a régi, II. Géza fele templomból eredeti minőségében, csak az a félkör alakú rész van meg, amelyben a jelenlegi főoltár áll s amelyet a nép még most is térdein csuszkal körül tiszteletből és bűnbánatból. Ezt a régi, eredeti maradványt egy új fallal körítették s ez az új fal végig húzódik az új hajóig s ezzel szélesbült az új szentély. Ezt a szentélyátalakítást világosan feltünteti Hebensteit Károly műépítész úr mellékelt alaprajza.

A régi kis sekrestye helyén Griller Mihály, a siklósi uradalom számtartója építteti a jelenlegi sz. Mihály kápolnát, fogadalomból és hálából, hogy a pusztító pestis idejében családjával együtt épségben maradt. Ezt a szentélyhez kívülről hozzáépített kápolnát képmellékletünk is híven feltünteti. Ebben a kis kápolnában látható külső és idő multával átalakított arculata annak a kis épületecskének,

amelyben a régi csodatevő Mária-szobor, a II. Géza féle templom építéséig köztisztelet tárgya volt, s elhelyezkedését a jelenlegi szentély falában bemutatott képmellékletünk alatti alaprajz pontos méretei szembetűnővé teszik a mellette alkalmazott régi átjáróval a főoltárhoz.

A beépített régi épületecske látható részét, amennyiben a fényképezés lehetővé tette, e könyvben fölvelt kép szemlélteti. Fele részén a szentély fala vonul

át s azért a mélysége befelé még egyszer akkora, mint ami a képünkön látható; a magassága is könnyen elképzelhető, ha fele vagy háromnegyed részében feltöltött földet gondolatban mellőle elvonjuk. E mellett volt és most is meg van eredeti állapotában a régi kis sekrestyéből az oltárhoz vezető átjáró, ácsfaragásu

ajtó szárfákkal. Ezen átjárónak közvetlen az oltárhoz nyíló ajtaját Szentgyörgyvári Károly siklósi fényképész úr ügyes felvételével mutatjuk be e könyvecske lapjain.

Az új szentély déli oldalán alkalmazott ajtó érdekes faragvány-diszítését *Maullion Erzsébet Antonia* kalocsai iskolanővér akadémikus rajzoló mentette meg az utókor számára ügyes kézrajzával, engedélyével közöljük.

A régi főoltár fából volt; 1862-ben építették a mai főoltárt, melynek alsó része gyüdi márvány, a felső része műalkotás. A trónusnak egy kis alacsony boltozat-nyulványa van a hátsó (keleti) faláig, ahol egy gömbölyded ablakon bejövő napsugár megvilágítja a boltozat-nyulvány oldalait, melyek aranylemezzel vannak bevonva s így a gyüdi Máriaszobor mindig megható, titokzatos, de természetes aranyfényben ragyog, amit kár volna a mai színpadias villany berendezéssel elrontani.

A kegytemplomnak ezen nagy átalakítását az akkori szokás szerint jelképes (symbolicus) táblával örökítették meg, mely még most is ott függ a templom déli bejárata fölött, ugyan már kopott és elhanyagolt állapotban. Fényképét megtalálja az olvasó e könyvecskében.

A tábla értelmezése (nézetünk szerint) a következő:

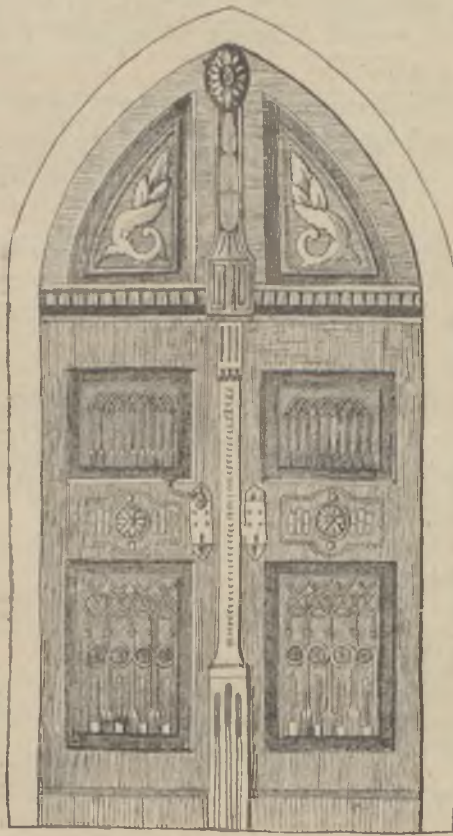
A tábla két mezőre oszlik s a tetejét korona díszíti. A világos mezőben I H S monogram fölött egy szalagon ezek a latin szavak olvashatók: Regis Coeli. A monogram alatt Jézus vérző szíve. A mező alsó sarkában 1148 évszám. Ami azt jelenti, hogy az 1148-ban uralkodó király, tehát II. Géza építtette az

Ég Királyának a tiszteletére, (In honorem Regis Coeli.)
 — A másik mező sötétebb színű. Ezen Mária monogram, mely fölött, ugyan olyan szalagon, ezek a latin szavak olvashatók: Reginae Coeli. A monogram alatt Mária szíve. A mező alsó sarkában 1742 évszám. Értelme ez: 1742-ben nagyobbíttatott az Ég Királynéjának tiszteletére. Mindkét mezőt átfutja ez a magyar felirat: Oltalmad alá futunk Istennek Szent Anyja.

Bővebben és részletesebben közöltük a kegytemplom megnagyobbításának adatait, amit nem az írói terjengősség, hanem a zarándokok azon jámbor érdeklődése adott tollunkba, mely a kegyhely minden mozzanatát figyelemmel kíséri,

A kegytemplom megnagyobbítása óta évenként ezeken és ezeken fordultak meg e szent helyen a B. Szűz közbenjárásáért könyörögni. És csodálatos módon meghallgatást nyertek. Hányan jönnek ide keblükben feldúlt, viharos családi viszálykodás boldogtalan érzelmével, de tántoríthatatlan hittel és bizalommal a B. Szűz iránt s megvígasztalódva térnek vissza a családi béke boldogító megnyugtatóásával. Hányan nyertek századok óta, egyedül a B. Szűz segedelmébe helyezett erős bizalmuk sugallatából csodás felgyógyulást testi bajaikban.

A zárda épen maradt évkönyveiben 1723—1799-ig számszerint 302 eset van feljegyezve, nagyrészt tanukkal és esküvel igazolva, hogy gyógyulásukat egyedül az Isten Anyjának hathatós közbenjárásának köszönik. Mindezen hivatkozások igazsága mellett tanuskodnak azon számtalan és itt hagyott emlék tárgyak (mind ezüstből), kegyképek, hála emléktárgyak, miket a kegyelmek Nagyasszonya iránti

Az új szentély déli ajtaja.

kiapadhatatlan tiszteletből és hálából fakadó hála-megnyilvánulás jelei gyanánt kell elismernünk.

A gyüdi szentély valóságos raktára volt az arany és ezüst hála-emléktárgyaknak. — Képzelve el a jó lelkű gyüdi zárándok, mily látványt nyújtott a gyüdi szentély az emlék tárgyak következő halmaza és elhelyezése által:

1. 10 darab nagyobb ereklyetartó (pyramis alakú) 590 darab emléktárggyal (kéz, láb, fül, torok . . . alakok).

2. 4 ereklyetartó, kisebb alakú 282 darab ezüst emlékekkel.

3. A sekrestye oldalán az Oratórium ablaka fölött egy pyramis 49 darabbal.

4. Egy kisebb pyramis a főoltár oszlopán 12 darab hála emlék.

5. — A B. Szűz trónusa fölött Strattman Eleonóra, özv. Batthyány Ádámné, Batthyány Károly édes anyjának fogadalmi emléktáblája volt elhelyezve, melyet fia meggyógyulása emlékére ajándékozott.

6. A sekrestyeajtó mellett a B. Szűz nagy képe függött, tiszta ezüstből,

7. Két nagyobb pyramis, bennük 228 darab emléktárggyal.

8. A főoltáron egy nagy pyramis 265 darabbal. Az ily emléktárgyak összege a kegyhely feljegyzése szerint: 1724 darab és 106 darab mankó, amiket a meggyógyult sánták és lábbetegek helyeztek a trónus mellé.

A mai szentély most nem mutat ily rendkívüli látványt. — Hova lett az a sok emléktárgy? Mi történt velük? II. József császár, midőn a zárdát és a búcsújárásokat az egész országban betiltotta, ezen emléktárgyakat is mind elvitette (1788-ban).

Az országos Levéltár tanusága szerint a kiküldött császári biztosok e templom nagy értékű arany és ezüsttel hímzett miseruháin kívül két mázsányi aranyat és ezüstöt vittek el, mire hosszú ideig az üres zárda és a kifosztott kegytemplom a siklói zárda felügyelete alatt tűrte szomorú sorsát. (Lib. Memor. Tom. 11 pag. 141.)

II. József császár, mint általában az egész országban, úgy Gyüd vidékén is megbénította a hitéletet, a körmenetek betiltása lesújtólag hatott az egész vidékre. De Gyüdre vonatkozólag nem tartott sokáig a tilalom ereje, mert Batthyány Károly, Siklós várának ura ekkor is kimutatta háláját. Ő volt ugyanis II. József császárnak a nevelője s kieszközölte nála, Pécs városának Gyüd iránti érdeklődésével egyöntetűen, hogy Gyüd kivétellett az általános tilalom alól s a kérvények hivatalos elintézése után Gyüd rövidesen (1 és fél év után) szabaddá lett. — Batthyány Károly és Pécs városának kérvényei ott fekszenek az országos Levéltárban, mint a kat. hit és a B. Szűz iránti kegyelet tanujelei.

Gyüd felszabadult ugyan, de csak lassankint kezdett a régi nyomokra visszatérni. Ennek tanuságául szolgál az a néhány emléktárgy, melyeket a kegyhely most is féltékenyen őriz a sekrestyeajtó fölött, a főoltár mellett függő szekrényben, amelynek fényképét a többi képeink sorában megtalálja az olvasó. II. József császár 1365 darabot vitt el... Vegye jónéven a jámbor gyüdi zarándok, hogy a trónus mellett elhelyezett néhány régi mankó fényképét is mellékeltük, úgy gondoljuk, hogy talán ezek megtekintése is élesztheti a gyüdi Szűz Anya iránti bizalmat.

A gyüdi kegyhely pápai elismerése.

A pécsi püspöki hatóság révén VII. Pius pápa figyelme is kiterjedt a gyüdi kegyhelyre s búcsúkat engedélyez azoknak, akik e kegytemplomot, mint búcsújárók látogatják meg, s töredelmesen meggyón-

nak, buzgón megáldoznak. A templomban a főoltár mellett, az evangéliumi oldalon, a következő szövegű (latin) pápai levél van kifüggesztve:

VII. *Pius pápa. Örök emlékül.*

A keresztény hívők vallási buzgalmának és a lelkek üdvének előmozdítására az Anyaszentegyház mennyei kincstárából atyai szeretettel osztogatván, úgy az összes, valamint a mindkét nembeli keresztény hívőknek, kik a bűnbánat szentségében megtisztulva s az Úr szent testével megerősítve a gyüdi Szűz Mária templomot Magyarországon, a pécsi Egyházmegye területén, mely templom a szent László magyar királyról címzett sz. ferencrendi Tartomány tagjainak birtokában van; évenként, bármelyik hónap első vasárnapján, jámbor lélekkel meglátogatják s ugyanott a keresztény fejedelmek egyetértése, az eretnokség kiirtása, az Anyaszentegyház felmagasztaltatásáért Istenhez buzgó imákat küldenek, részükre teljes búcsút engedélyezünk az Úrban. Úgy szintén, az évnek bármelyik napján, mindazoknak, kik legalább bánattal a szívükben az említett Mária templomot felkeresik s ott imákat végeznek, 200 napi búcsút engedélyezünk. Mely összes és részletes búcsúkat, az Úrban elköltözött lelkek üdvére is alkalmazhatóknak jelentjük ki, minden ezzel ellenkező cselekedet vagy rendelet hatályon kívül helyezvén.

Kelt: *Roma ad Mariam Majorem (M. Maggiore) 1805 május 31. pápaságunk VI. esztendjében.*

Braschio de Honestis bíboros.

Szcitovszky János pécsi püspök a gyüdi búcsújáró-helyet hivatalosan is „kegyhelynek“ (Locus Grati-osus) nyilvánítja. L. 1846. Vis. Can.

Régi és újabb okmányok átvizsgálásából megtudjuk, hogy Baranya megyében létező s a siklósi plébániához, mint fiók-egyházhoz tartozó Gyüd községben II. Géza király gondoskodása folytán 1150 körül (1148) a Szentséges Szűz [Mária Isten Anyja] tiszteletére templom építtetett, mely kezdetben a sz. Benedekrend, később a sz. ferencrendiek atyáinak gondozására bízott; — hamarosan jelentékeny, idő multával pedig a B. Szűznek széles körben elterjedt tisztelői által látogatott.

Megtudtuk továbbá, hogy később a török kiűzése s a templomnak a kálvinisták kezéből való visszavétele s a templomnak 1739-ben történt kibővítése után, rendkívüli módon növekedett e hely iránti bizalom, különösen azon okból, hogy a B. Szűz a testi és lelki bajokban szenvedőknek valóságos s igazi jó Anyjának mutatta magát. — Ez okból, az ő anyai kegyességének tanujelein és a sok drága arany, ezüst emlék s ajándéktárgyakon kívül, melyeket e hely szerzetes atyái pontosan feljegyeztek és gondosan őriznek, birtokukban van még — mi magunk is megtekintettük és gondosan átnéztük, — az 1757-ik évben *Mesterházy Pál* Baranya megye bírása előtt kihallgatott és esküvel megerősített hat tanu vallomásáról felvett eredeti jegyzőkönyv is; — figyelmesen áttanulmányozva és a vallomásokat egymással összeegyeztetve, nem tehetjük, hogy lelkünk mélyéből felsóhajtva ne mondjuk: Valóban az Irgalmasság Anyjának székhelye ez és abban állapodtunk meg, hogy ez a hely, amint már

nagynevű elődeink, a pécsi püspökök az ő hivatalos látogatásaik okmányaiban említik: *Gyüd kegyhelynek* (Locus Gratosus) *neveztessek és tartassék*.

A gyüdi búcsújáró napok rövid jegyzéke. (P. Oslay Osvald zárdafőnök feljegyzése 1914).

1. *Gyümölcsajtó B. A.* E napon jelentkeznek az év legelső búcsúsai körmenet nélkül.

2. *Fekete vasárnap.* Sokacok, 2—300 gyónó.

3. *Fájdalmas péntek.* Ugyanazok.

4. *Husvét hétfő.* Jönnek az első körmenetek: Garé és a siklósi plébánia fogadalmi körmenete.

5. *Május hónap* minden szombatján német körmenetek; magyar, német, sokac prédikációk.

6. *Áldozó csütörtök.* Tulnyomóan német és sokac körmenetek. Magyar, német és sokac prédikációk.

7. *A pünkösdi búcsúk:* kezdődnek csütörtökön. Csütörtök d. u. 4 ó. — pénteken és szombaton d. e. 9 ó. és d. u. 4 ó. magyar és horvát prédikációk.

Pünkösdi vasárnapján csak d. e. 9 ó. magyar, német és horvát prédikációk. A gyóntatószékekben 18—20 pap működik. Gyónók száma 10—20 ezer közt.

8. *Szentháromság vasárnapja.* 3—500 búcsúsok; többnyire magyar és sokac, kevés német.

9. *Kis-úrnappja.* (az ünnep octávája alatti vasárnap) Német búcsúsok 1000—1200.

10. *Sz. Péter és Pál ünnepén.* Német búcsús.

11. *Úrnapp utáni első újhold vasárnap* a Pécs budai-külváros körmenete.

12. *Utána való vasárnap* a Pécs szigeti-külvárosi körmenet.

13. *Sarlós B. A.* Villány vidékéről németek.

14. *Nagy B. Asszony ünnepén:* magyar, német, horvát búcsúsok. Mohács sokac fogadalmi körmenet.

15. *Sz. István magyar király ünnepén.* Magyar búcsúsok. Pellérd körmenete.

16. *Órangelok vasárnapja.* Vegyes búcsúsok: (A pécsi belvárosi plébánia német körmenete megszünt).

17. *Kisasszony ünnepe.* A körmenetek zöme szlavóniai búcsús. 1500—1800.

18. *Mária nevenapján.* Magyar, német és horvát prédikáció. 2000 búcsús.

19. *Szept. III. vasárnapja.* A *fájdalmas Szűz ünnepe.* Magyar.

20. *Október. A sz. rózsafűzér ünnepén* 3—400 gyónó.

Mindenszentek ünnepén megszűnnek a búcsújárások.

A gyónók és áldozók számának statisztikai kimutatása a világháború előtti időből.

A gyónók és áldozók számát tájékoztatás végett a következő adatokban közöljük:

1840. Áldozócsütörtöktől pünkösöd vasárnapjáig bezárólag 20.682 gyónó és áldozó.

1841. Áldozótól sz. Háromság vas.-ig 23.600.

1842. " " " " 13.500.

1843. " " " " 19.200.

1844. Husvétől pünkösöd másnapjáig ... 20.243.

1845. " " " 14.400.

1846. " " " 22.803.

1847. " " " 12.000.

1848. " " " 15.000.

1849. A forradalom miatt csak 2.000.

Ezeket a lábgyógyulásokat nem lehet a közeli Harkányfürdővel összeköttetésbe hozni, mert ezek még annak létesítése előtt történtek. A fürdő a kegyhely iránti bizalmat most sem csökkenti, mert sokan átzarándokolnak, a jámborabbak pedig esténként csoportokba gyülekezve imádkozzák a Rózsafüzért a park végében, honnan kilátás nyílik a kegyhelyre.

ják, milyen törődött szívvel, komoly magabaszálással s töredelmességgel megy a hívő, a megtérés küszöbén álló bűnös a gyóntatószék zsámolyához. Itt Gyüdön tanui lehetnek azon örömkönnyeknek és szívbeli nyugodtságnak, mellyel a bűnbocsánat szent-ségének éltető forrását, a gyóntatószékeket elhagyják és mily lelki vággyal veszik magukhoz az élet kenyerét, a szent áldozásban.

1835-ik évben építtette *P Szitár Tamás* gyüdi Praesidens, a zárda udvarába azt a nyitott s oszlopos csarnokszerű épületet, melyben 11 gyóntatószéket helyezett el, melyet népiesen *gyóntatóudvarnak* nevezünk. Ha azon idő óta a fenti statisztikában közölt gyónók számát a mai napig lefolyt évek számával megsokszorozzuk: hány gyónó, hány megigazult bűnös hagyta ott nehéz terhét s az angyalok s az őrangyalok hány igazi megtért könnyeit vitték fel onnét az irgalmas Isten trónjához! A B. Szűznek is mily öröme lehetett annyi idő alatt, látva közbenjárásának eredményét a bűnösök megtérítése körül! Ez az egyszerű csarnokszerű épület, de a szemlélőre titokzatos hatást gyakorló gyóntató helyiség méltán megérdemli, hogy gyüdi *Bethesda*, vagy *Siloe* medencének nevezzük.

2. A kálvária.

A gyóntatószékektől elvezethetjük a gyüdi zárándokot a gyüdi kálváriára, hogy ott lássa, mibe került az Istenfiának, a mi Megváltónknak kieszközölni azt, hogy mi Isten gyermekeivé lettünk lelkileg is, hogy mily nagy szenvedések árán szerezte meg nekünk azt a kegyelmet, hogy a gyóntatószékben kiengesztelődik és megbocsájt félrelépést, sértést és bűnt az irgalmas Isten. A XI. stációkép megszemlélése s az

Istenfia kínszenvedésének titkai fölött való mély elmélkedés megérleli a lelkekben annak a mély és fontos igazságnak a belátását, hogy nagy áron váltattunk meg, tehát keresztény módon kell élnünk is. A kálvárián felállított, egyszerű terméskőből faragott magyar szószéken mindig kiszemelt szónokok, *Jónás* próféta lelkületével ostorozzák a vétségeket, magasztalják az erényt; hirdetik, hogy a bűn nem marad büntetés nélkül, az erényre pedig jutalom vár. Itt felszántják a bűnösök kemény szívét, hogy meglágyulva belássák, hogy a gyóntatószék titkos rácsai között nem egy zsarnok uralkodó, hanem az irgalmas Isten helyetese ül és várja a megtérőket.

III A fájdalmas Szűz Anya szobra.

A kálváriáról egy kanyarulatot vezet a fájdalmas Szűz Anya szobrához. A gyüdi zarándokok mind egy szálig meglátogatják ezt, de a sok-sok búcsús között egy sincs, aki ne vinne magával bajokkal megterhelte szívet; valamennyien ezt mondják: A kereszt-fához megyek, mert máshol nem lelhetek nyugodalmat lelkenek.

És e megnyugvást a kereszt alatt álló, szenvedő Szűz Anya példájából merítik. A Szűz Anya szívébe ütött hét tör jelent, hogyha az Istenanyja ki is volt véve Ádám bűnéből már fogantatása első pillanatában, de örökölte Ádám természetének terheit, akár csak mi, ugyanazért alá volt vetve a szenvedéseknek, csak hogy ő vigasztalást a földtől nem várt, terhein nem igyekezett zugolódással és panaszokkal segíteni vagy könnyíteni, szeretetből szenvedett és megadással. Érzik a keresztények ezen dicső példa erejét, azért sietnek oda, könnyezve vissza-vissza tekintgetve válnak

el tőle, de azzal az elhatározással és lelki erővel távoznak, hogy vele együtt fognak tovább is szenvedni.

P. Mutzhárt Márton, mint gyüdi Praesidens hivataloskodásának első (1847—1861.) éveiben állította a fájdalmás Szűz Anya szobrát. Nagy munkával lefaragta a kálvária hegyoldalt és betömte a nagy vadvíz-árkot, mely a két hegyoldalt egymástól elválasztotta s kellemes kanyarulatot létesített s utat a szobor helyéhez. Ismerte az életet s tudta, hogy a gyötrő fájdalmak csak a szenvedő Szűz Anya közelében enyhülnek, azért első gondja volt e szobor

Fájdalmas Szűz Anya szobra a hármás hittitokkal.

felállítására. . . . A szobor három hittitkot ábrázol: A legfelső részen az Üdvözítő szent testének levételét a keresztről és a fájdalmas Szűz ölébe helyezését, . . . alatta a pokol tornáca (Limbus) van jelképezve domborművel, . . . a szobor talapzatán pedig az Üdvözítő holttestének nyugvása a sírban. NB. Ez utóbbit befalazták.

Képmellékletünk IX-ik száma alatt mutatjuk be a fájdalmas Szűz szobrát mind a három hittitokkal, eredeti alakjában, mely később korlással körítettett.

P. Mutzhárt Márton csendesen s elfeledve nyugszik a kálvária kápolnája mellett a temetőben.

A fájdalmas Szűz szobrától a hegyoldalon fölfelé szelíd emelkedéssel kígyózó út vezet fel a *Jubileumi kereszt*hez. Ez nem régi ájtatossági állomása a gyüdi zarándokoknak. 1900. év szeptember havában állította *Heltyey Sámuel* pécsi püspök a keresztény Magyarország 900 éves fennállásának jubileuma alkalmából. Ez az ünnepség az általános jelentőségén kívül a gyüdi kegyhelyet különlegesen és nemcsak kitüntetőleg, de kellemesen is érinti.

A pécsi jubiláris ünnepségeket előkészítő bizottság tárgyalta a püspöknek azon óhaját, hogy valami rendkívüliebb és az ünnepségek megszokott formaszerűségén kívül, valami ritkaszerű különlegesség is foglaljon helyet az ünnepies külsőségek között. Ennek kapcsán felvetődött az az eszme, hogy a pécsi plébániák évenkénti szokásos gyüdi körmenetei, t. i. a pécs-bud.-külvárosi, pécs-szig.-külvárosi és a pécs-belvárosi, ezen egy alkalomból egyesíttessenek; ami azelőtt soha sem történt, hogy így egy tekintélyes s külső méreteiben is szembetűnő körmenet legyen záróköve a jubiláris ünnepségeknek. Az eszme tetszett a püspöknek és ő maga vállalkozott annak vezetésére s azonnal elrendelte a jubiláris kereszt készítését, melyet ő maga akart felállíttatni saját költségén, de a hívők óhajának engedve kegyesen megengedte, hogy 10 fillér adománnyal mindenki hozzájárulhat. A kereszt *Kiss György* pécsi szobrász műalkotása. A felállítás ideje szeptember 8.-ikára volt kitűzve. Az ünnepség körlevélileg volt elrendelve az egyházmegyében és ajánlva volt a távoli plébániáknak is a csatlakozás és részvét a püspök körmenetében. *Heltyey Sámuel*

megyés püspök személyesen és egész Gyüdig gyalog vezette a körmenetet, melyben a résztvevők számát 25—30 ezerre tehetjük. A felszentelési ünnep lélekemelő volt.

Ha ehhez a megható jubiláris ünnepséghez hozzá csatoljuk a gyüdi kegyhelynek azt a hamisítatlan hagyományát, mely a történelmi háttérben gyökeredzik, amely szerint eredetét sz. István első királyunk idejétől számítja, egész természetesen és lelki megilletődéssel az isteni Gondviselés művének kell elismernünk a pécsi plébániák gyüdi körmeneteinek egyesítését a jubiláris ünnepségek zárókövéül, s áldanunk kell az isteni Gondviselés jóságát, hogy maga gondoskodott arról, hogy a gyüdi kegyhely ki ne maradjon azon ünnepségek keretéből, melyekkel a 900 éves keresztény Magyarország örömének és hálájának adott kifejezést.

Nem saját gondolatunkat, hanem a történelmi tényállást fejezzük ki, midőn azt mondjuk, hogy a gyüdi kegyhely fennállásának jubileuma, mely egybe esett a 900 éves magyar kereszténység jubileumával, titokszerűen ünnepeltetett meg a pécsi jubiláris ünnepségekkel együtt.

A gyüdi jubileumi kereszt tehát a gyüdi kegyhely 900 éves fennállásának emlékét is hirdeti,

A szabadkai körmenetnek volt az az eredeti és a régi időből áthagyományozott ájtatossági gyakorlata, hogy pünkösdi szombatján este az angyali üdvözletre szóló harangok zúgása mellett gyertyás körmenetben vonult a fájdalmas Szűz szobrához. Ez az ájtatossági gyakorlat az újabb időben kibővült, mert a jubileumi kereszt is magához vonzotta a gyertyás körmenetet s most már minden tekintélvesebb zárandokcsapat fel-

viszi égő gyertyáját a fájdalmas Szűzhöz s onnét a Jubileumi Kereszthez.

A száz és száz gyertya fénye egy tűzfolyammá alakítja át a hegyoldalban kígyózdó utakat, az egyes csapatoknak külön-külön felhangzó éneke pedig a sokasága miatt egy rendszertelen énekkar zürzavaros benyomására emlékeztet ugyan, de mégis oly sajátos egységgé vegyül, melynek összehatása lélek-emelőleg hat a távolabbról hallgatókra. A kat. kereszténység egységére gondolunk e gyertyás körmenet szemlélése közben, mely a kereszt tövében sarjadtott s amelynek éltetője és fenntartója a B. Szűz Anya mélységes tisztelete, közbenjárása és pártfogása.

Jámbor gyüdi zarándok! A jubileumi Kereszt-állomás magaslatáról szemlélve az alantabb, mintegy sziklán nyugvó kéttornyú kegytemplomot s visszatekintve e könyvecskében megírt történelmi adataira, joggal mondhatjuk, hogy valamint a vihartól korbácsoló hullámok közepette a világítótorony maga felé irányítja az árral küzködő hajósokat, úgy a gyüdi kegyhely is, bár maga is küzködött a viszontagságokkal, de mégis maga volt a világítótorony s magára vont a ezer és ezer hívőnek időnkint felfrissült vallásos érdeklődését s a zarándokokra oly csodás erőt gyakorolt, hogy aki egyszer látta e helyet s itt szívből imádkozott, hatása alól nem szabadult s sóvárogva ragadta meg a viszontlátás alkalmát. Ez természetes kifolyása e kegyhely kegyelmi hatásának. Olyan közel érzi ugyanis az ember e helyen az isteni segítséget, mint ha csak szájról-szájra beszélne az Isten Anyjával. Itt elfeledkezik az ember önméltatlanságáról a sok jótétemény emlékének láttára s azt gondolja, hogy nemis lehet, hogy a Szent Szűz be ne teljesítse

kérését. Az ember itt csupa bizalom, hol Isten az ő kegyelmét a Szent Szűz által oly bőven osztogatta mindenkor és osztogatja a jelenben is. Legyen érte örök hála a végtelen irgalmasságu Istennek és a B. Szűz Anyának, irántunk, méltatlanok iránt tanusított kiapadhatatlan jóságáért.

A gyüdi kegyhely gondozói.

Hagyomány alapján a pécsváradi sz. benedekrendi apátság szerzetesei, mint a kat. hittenjesztés első munkásai létesítették és gondozták sz. István király idejétől a szenttrinitási bencés apátság alapításáig (1095—1114). Időközben a XIV—XV. századokban világi papok szerepelnek, mint plébánosok. A krónikai feljegyzések szerint a török idő beálltakor (1543) a siklósi (trinitási) sz. Benedekrend tagjai végezték itt a lelkipásztorkodási teendőket (Czerpán).

A török uralom megszűntével (1687) a Siklóson megtelepedett sz. László magyar királyról címzett sz. ferencrendi Tartomány atyái gondozták, mint a siklósi plébánia fiókegyházát. Ezek 1739-ben kezdik építeni jelenlegi zárdájukat és 1746-tól, mint önnálló s a siklósitól elkülönített s attól független Residentia öröközik a kegyhely fölött. A régi osztrák-magyar birodalom területén létezett sz. ferencrendi Tartományoknak 1900-ban történt határbeosztása alkalmával a sz. Lászlóról címzett s Horvátországgal közösségben szervezett Tartomány kizárólag Horvátországra és Szlavóniára korlátoztatott sz. Cyrill és Method szláv apostolok védelme s címe alatt. A siklósi és gyüdi zárdák attól elszakítva a sz. Kapisztrán János védelme

alá helyezett magyar Tartományhoz lettek beosztva. Jelenleg tehát a *Provincia sancti Joannis a Capistrano in Hungaria* ferences Tartomány atyái gondozzák.

A Residencia atyáinak száma rendszeren 3 vagy 4. Tömeges zárandok-hívők lelki ellátásánál a vidékről meghívott szerzetes és világi áldozárok segídenek. A papság mindenkor szíves fogadtatásra s teljes ellátásra talál a zárdában. Tömeges zárandoklatok alkalmával csak a papság foglalhat helyet a zárdában, kántorok és egyéb körmenetvezetők kizárásával, amit a felsőbb Elöljáróság a zárda portájánál alkalmazott felírásban jelez. A gyüdi kegyhelynek van egy ősi és a régi atyák által gyakorlatilag meghonosított rendszabálya, mely a tömeges gyóntatást, úgy a papság, mint a hívők részére megkönnyíti és bizonyítja a napi rendet. A meghívott és az önként ide zárandokolt gyóntatók ugyanis, reggel 4-kor a csengettyű szavára elfoglalják a gyóntatószéket és nyugodtan gyóntatnak mindaddig, míg a Sekrestye igazgató nem hívhatja. A felszólított azonnal a sekrestyébe megy felölti a mise-paramentákat, s készen várja az énekes mise végét, hogy mint soros azonnal az oltárhoz léphessen s így az órákhoz kötött körmeneti misék megszakítás nélkül végeztessenek, miséje végeztével vissza megy és tovább gyóntat.

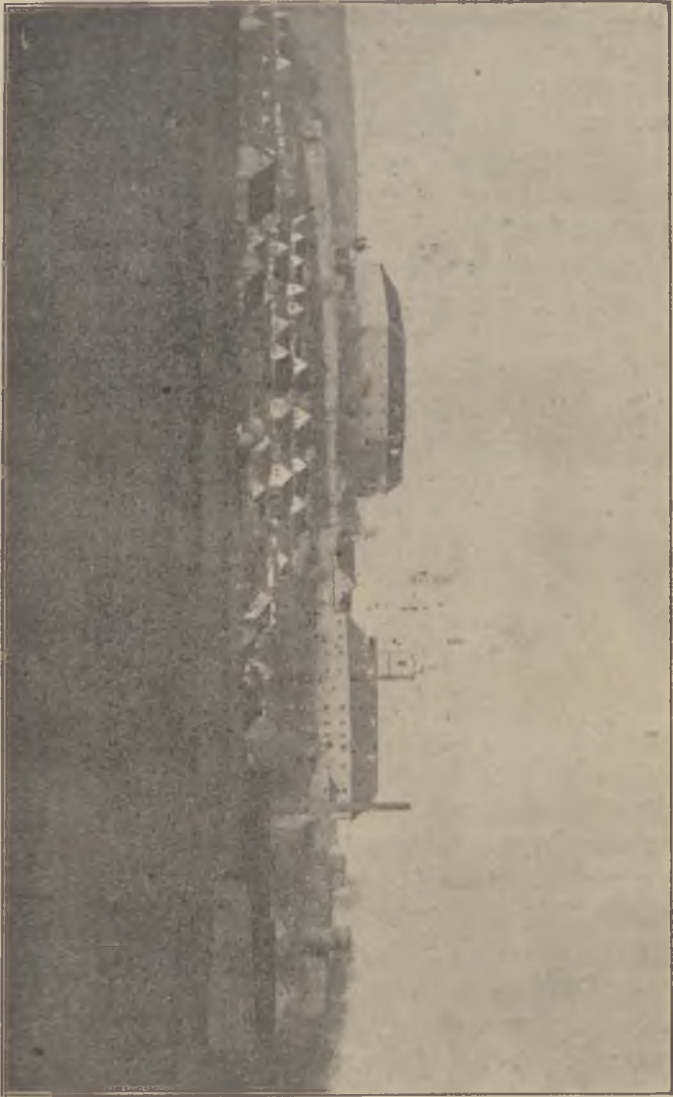
9 órakor megszólal a nagy harang, mire a gyóntatók elhagyják a gyóntatószéket s a hívők széteszlanak prédikációt hallgatni, a magyarok a kálvárián, a horvátok (sokacok, bunyevácok) a templomban, a németek a gyóntató udvarban. A szent beszédek időtartama 9-10-ig. 10 órakor megkezdődik a nagy Mise szentség kitétellel, a gyóntatók pedig elfoglalják helyeiket a gyóntatószékben s nyugodtan hallgatják

a gyónókat délig. A déli harangszóra felkelnek . . . 12 ó. ebéd. Délután 2-4-ig gyóntatás, 4 órakor megszólal a nagy harang s a gyóntatók ismét felkelnek, a hívők pedig sietnek a sz. beszédekre. A délutáni sz. beszédek időtartama 4-5-ig. 5 órakor kezdődik a litánia, a gyóntatók mind egyszerre a gyóntatóba ülnek és zavartalanul ott gyóntatnak este 7 óráig, 7 órakor vacsora. Másnap szintén így. Ily módon minden áldozár naponta 9 órán át gyóntat, öt nap alatt 45 órán át s megerőltetés nélkül szép munkát végez.

Vannak ezenkívül a kegyhelynek a tömegigazgatók szempontjából igen helyes és kifejeződött hagyományos szokásai is, melyek a nép lelkében gyökeresnek s amelyeket tömegzavargás nélkül mellőzni nem lehet, ezeket fenntartani, azokhoz alkalmazkodni vagy újakkal felcserélni a prudentia pastorális kérdése.

A gyüdi kegyhely a világháború alatt. 1916.

A világháború alatt (1914) a körmenetek meggyérültek, de nem szüneteltek. A zárda megélhetése és a kegyhely fenntartása sok gondot s aggodalmat okozott a rend előjáróságának, mert a zárda és kegyhely fenntartása csupán a hívők önkéntes s buzgóság sugallta alamizsnájára van utalva. Ezt a válságot azonban túlélte minden nagyobb megrázkódtatás nélkül, rászorult azonban a pécsi püspök, a káptalan és egyházmegyei papság könyörülő segélyére, ami szép eredménnyel járt Ngs. *Mosonyi Dénes* oldal kanonok jóindulatú pártfogásával s búzdításával, amire a zárda s kegyhely atyái mindenkor hálával emlékeznek vissza.

A siklósi vár és a szt. ferencendi zárda látképe.

A gyüdi kegyhely a szerb megszállás alatt.

E vidék 1918 nov. 14-én került szerb megszállás alá. Ez alatt a kegyhelynek nem volt bántódása; úgy a szerb katonaság, valamint a közigazgatási tisztviselők kellő tiszteletben tartották. A megszállás 1921 aug. 22-ikén a magyar nemzeti hadseregnek e vidékre történt bevonulásával ért véget s ennek emlékére szept. 8-án *Mélt. Zichy Gyula gróf*, megyés püspök hálaadó zarándoklatot vezetett a gyüdi kegyhelyre, mely alkalommal a kálvárián tartott ünnepélyes pontificalis miséje közben egy megható sz. beszéd kíséretében halájának jeléül egy tömör ezüst szívet ajándékozott a B. Szűznek s vele együtt saját szívet egyházmegyéjével együtt felajánlotta az Ég Királynéjának.

A gyüdi kegyhely és a trianoni határvonal.

A közismert trianoni határvonal felállításával, mely a csonka Magyarországot elkülöníti Jugoszláviától, Gyüd búcsújáró területéből elszakított a Duna és Dráva folyamok által határolt háromszög, mely Eszék körzetéhez csatoltatott. — Elszakított továbbá Bácska néhány község kivételével. Elszakított végre egész Szlavónia és a Dráva-Száva köze a Szerémséggel együtt, úgyszólván a gyüdi ősi búcsújárónép zöme. Ezekről a területekről most csak sóvárogva tekintenek Gyüd felé, mert a határátlépés a körmenetekre nézve oly körülményes, hogy határos a lehetlenséggel. Ezek könnyeikkel öntözik reménységüknek még mindig zöldelő fáját.

A magyar vidékek érdeklődése és vonzódása a gyüdi kegyhely felé.

A trianoni határvonal felállításával a hagyományos körmenetek részint elmaradtak, részint pedig meggyérültek. Az elzárt nagy szláv és német búcsú-sok tömegének hiányát némileg pótolja a magyar vidékeken észlelhető érdeklődés a gyüdi kegyhely iránt. Az önrendelkezéseiben sohasem csalódó isteni Gondviselés úgy intézi és vezeti a kegyhely külső körülményeit, hogy amit elszakítanak tőle az egyik vidéken, a másikról pótolja. Örömmel tapasztaljuk, hogy a magyar vidékek a hitbuzgalmi szellem hatása alatt s annak térfoglalásával évről-évre szívesebben látogatják meg a gyüdi kegyhelyet még az olyan vidékekről is, amelyek eddig csak hírből hallottak róla, hidegek vagy közönyösek voltak iránta. E mozgalom a gyüdi kegyhely látogatásának felfrissülését jelenti. A hitbuzgalmi szellem és a kapcsolatos lelki élet éltető eleme ugyanis az Isten Anyjának mélységes hitből fakadó tisztelete, ami a lelkeket Gyüd felé vonzza s ez reményt ad ezen ősi kegyhelynek az ősi nyomdokokon való újbóli fellendülésére a trianoni határvonal szigorúan elszigetelő erejének fenntartása mellett is.

Gyüd néhány érdekessége.

1. A gyüdi hegy északi oldalán fekvő Kistótfalú közelében egy területet még most is Krucis völgynek neveznek. A katonai térképen: Kurutzen W. elnevezéssel van megjelölve. Ez a siklósi kereszties vitézek hajdani birtokának emlékét őrzi.

2. Ugyancsak a gyüdi Tenkes hegy északi, sűrű

fákkal árnyékolt oldalán van az úgynevezett *Remete-völgy*. A siklósi várnagy, Vass Mihály, a török behatolásakor (1543.) hűtlenül feladta a várat s tettét megbánva a gyüdi hegy akkoriban még járatlan és sűrű erdős völgyében ismeretlenül remetéskedett s rejtekhelyéből egy bizalmas barátjával egyetértve irányította az elhurcolt magyar foglyok kiváltását. A völgy most is sűrű erdős s regényes, a hagyomány a barlang helyét is megjelöli. Mint történelmi rege érdekesen van megírva a Kat. Néplap 1855-ik évi sz. 91-ik lapján.

3. A gyüdi *cseppkőbarlang*. A község nyugati részén elterülő szőlők fölött a hegyoldalban. Kezdetleges s csak nagy nehezen hozzáférhető állapotban.

4. A *szentkút*. Ez a siklósi (csukma) és a gyüdi szőlők határérintkezésénél levő 10 C. hőfokú forrás. Hajdan rendkívüli gyógyulások történtek e forrásnál, (Vis. Can. 1830.) ezek emlékét a hagyományokhoz szívesen ragaszkodó jámbor búcsúsnép még most is őrzi s körmenetileg tömegesen meglátogatja. Ezen forrás vizét a törökök alagcsöveken vezették Siklóstra. A vízvezeték alagcsövei helyenkint most is felszínre jönnek.

Ugyanilyen kegyelmi gyógyulások közvetítője volt a gyüdi, szintén 10 C. hőfokú forrás, mely a kegytemplom mellett az úgynevezett kút völgyben csendesen folydogál, jelenleg a község kútja.

Istennek tetszett e forrásoknál is éreztetni hatalmának fönséges erejét s természetfölötti tényekkel is kimutatni könyörülő jóságát a B. Szűz közbenjárása által. Most már egyik forrásnak sincs gyógyító ereje, senki sem tapasztalja gyógyító hatását, mert ahhoz hit kell... szilárd..

FÜGGELÉK.

A pécsi sz. ferencrendiek Könyvtára megőrzött egy kis füzetecskét az 1801. ik esztendőből, mely a pécsi hívők máriagyüdi zarándoklatai alkalmával használni szokott imáit és énekeit tartalmazza. A címe régies irással a következő:

Mária gyüdi zarándok az az rövid oktatás. Hogy t. i. mit kellessék a keresztény Katolikus Embernek valami helyrül e Sz. Helyre meg indulván mondani béléptekor, ki menet, s végre a Szerentsés megtéréskor oda haza a Templomban érdemessen végezni. e mellet. mint Kellessék az uton ut félen talált Szüz Anyánk, s az fölfeszített Krisztus képeit Köszönteni. stb. . . Pétsett Engel Christina Bötüivel. 1801. (G. V. 83)

E füzetecskében foglalt mély hittől áthatott imákat, a helyesírás szabályai szerint kijavítva, a pécsegyházmegyei hatóság ad 3905/1929 és a rendi Elöljáróság 365/930. sz. engedélyével mellékeljük. E rövid imák nemcsak a pécsiek Mária-tiszteletéről tanuskodnak, de bárkinek is mintául szolgálnak, hogy mily mélységes hittel és gyermekies bizalommal kell a gyüdi zarándoklatot végezni.

A gyüdi zarándokok imái.

Jószándék.

(Mielőtt a zarándok útnak indul.)

Hatalmas nagy irgalmu Isten, íme, igaz a szándékom, hogy a te nagyobb dicsőségedre, a B. Szüz Mária méltó tiszteletére csodákkal tündöklő képéhez zarándokoljak. Fogadd kegyesen ezen jó szándékomat és adj kegyelmet, hogy fogadott ájtatosságomat, melyet sok testi és lelki áldásodnak méltó hálaadás végett véghez vinni kívánok, azt érdemesen és hasznosan el is végezhessem, a mi Urunk Jézus Krisztus érdemei és a Boldogságos Szüz Mária hatalmas esedezése által. Ámen.

Imádság.

(A zarándokút megkezdésekor.)

Igéretem és fogadásom, irgalmas Isten, íme zarándokútra visz. Engedd meg kegyesen, hogy útamban isteni Gondviselésedet alázatosan kérhessem a szükséges őrizetért és segítségédért. Ahogyan a vándorló ifjú Tóbiásnak hosszú utazásában Ráfael arkangyalodat hű őrizőnek rendelted, úgy nekem is búcsújáró vándorlásomban egyik angyalodat mellém rendelni méltóztassál, kinek hatalmas őrizete mellett zarándoklásomat ne csak ájtatosan elkezdhessem, hanem illendőképen el is végezhesem. Szent Fiad keresztfája, amelyen engem megváltott, áldjon meg; távoztasson el tőlem minden veszedelmet, minden látható és láthatatlan ellenséget. Különösen tartson vissza olyan helyektől, ahol vétkeimmel megbántathatnám az én Istenemet.

Felajánlom minden lépésemet, minden terhes fáradságomat, amelyeket szent Fiad fáradságával és szent vándorlásaival egybekapcsolok. Legyen az én fogadott zarándoklásom is olyan kedves, mint édes Fiadé volt és engedd, hogy zarándokútam szerencsés elvégzése után testi, lelki erőben házamba visszatérhessek. Ámen. 5 Miatyánk. 5 Üdvözlégy . . .

Ének.

(Elinduláskor.)

Minden szív meglátja Isten országát,
 Ki híven tiszteli a Szűz Máriát.

(Nép) R. Szűz Mária, édes Anyánk,
 Hozzád sír fel árva hazánk.

Isten előtt kedves a te kérésed
 S foganatos minden esedezésed.

R. Szűz Mária stb.

Oh szép liliomszál, te hozzád futunk,
 Fiad keresztjénél térdre borulunk.

R. Szűz Mária stb.

Szent neved illata után sietünk,
 Mert csak te gyógyítod a mi életünk.

R. Szűz Mária stb.

Neked ajánljuk fel jámbor útunkat,
 Tiszta szívből jövő gondolatunkat.

R. Szűz Mária stb.

Légy előttünk járó fényes csillagunk,
 Hogy jó szándékunkban híven kitartsunk.

R. Szűz Mária stb.

Védd meg egészségünk, lelki jószágunk,
 Hogy szent képed előtt Istent imádjuk.

R. Szűz Mária stb.

Hűségünk dícséri édes szent neved,
 Anyai oltalmad tőlünk el ne vedd,

R. Szűz Mária stb.

(Megérkezéskor a kegyhelyre.)

Hálaadó imádság.

(A kegyoltár előtt.)

Hatalmas nagy Úristen, kinek irgalmassága szám nélkül való, kegyessége pedig megfoghatatlan drága kincs, szent Fölségednek hálát adunk, hogy zarándok útunkon minden testi és lelki veszedelmet eltávoztattál s ígéletünknek boldog beteljesítésére ezen szent helyre vezéreltél, kérjük alázatosan isteni jóvoltodat, ne vond el tőlünk szükséges segítségedet a jövőben se s hogyan e szent helyre szerencsésen elsegítettél, úgy házunkba boldog és szerencsés visszatérést kegyesen engedni méltóztassál. Ámen.

Salve Regina.

Mennországnak királynéja ; Irgalmasságnak szent
[Anyja,
Élet, édesség, reménység ; Üdzözlégyszép Szűz Mária.

Évának árva fiai ; Számkivetett maradéki,
Siralomnak örököszi ; Sok nyavalyának hajléki.

E siralomnak völgyében ; Kik nyavalygunk nagy inség-
[ben,
Hozzád sóhajtunk mennyégbe ; Hol vagy örök dicsőség-
[ben.

Azért szószólónk szemedet ; Fordítsd hozzánk s kegyel-
[medet,
És a te bünös népedet ; Oltalmazd híveidet.

Oh édes Szűz, irgalmadat ; Mutasd meg kegyes volto-
[dat,

Holtunk után szent Fiadat ; Mutasd meg boldogságodat.

V. Imádkozzál érettünk Istennek szent Anyja.

R. Hogy méltók lehessünk Krisztus ígéreteire.

Könyörögjünk. Örök, mindenható Úristen! ki a dicsőséges Szűz Máriának testét és lelkét, hogy szent Fiadnak méltó hajléka legyen, a Szentlélek által felékesítetted, add, hogy, akik emlékezetében örvendezünk, kegyes könyörgése által minden reánk következő veszélytől és az örök haláltól megszabaduljunk. Ugyanazon a mi Urunk Krisztus által. Ámen. 5 Mi Atyánk. 5 Üdvözlégy Mária.

Hálaadó Litánia.

(Mikor a szent helyről elindúlnak, nem énekelve, hanem előimádkozva.)

Uram irgalmazz! Krisztus kegyelmezz!

Uram irgalmazz!

Mennybéli Atya Isten. Irgalmazz nékem.

Megváltó Fiú Isten. Irgalmazz nékem.

Szentlélek Úr Isten. Irgalmazz nékem.

Szentháromság egy Isten. Irgalmazz nékem.

Szentséges Szűz Mária.

Istennek szent Anyja.

Ki azért lettél Isten Anyja, hogy esedezésed és pártfogásod által az emberekkel jót tégy.

Ki hathatós esedezésedet és pártfogásodat
• egész életemben javamra fordítottad.

Ki minden pillanatban új anyai jótéteményeddel látogatsz.

Ki még akkor sem vontad meg tőlem pártfo-

gásodat, mikor Teremtőmet megbán-
tottam.

Ki engem méltóvá tettél, hogy csodálatos
szent képed előtt meglátogathattalak
és tisztelhettelek.

Hogy egészséges testtel a te tiszteletedre
ide zarándokolhattam,

Hogy szívemet a te tiszteletedre, szerete-
tedre gyúlaszthattam,

Hogy elkövetett bűneimet megismerhettem
és töredelmes szívvel meggyónhattam,

Hogy a keresztény zarándok ájtatosságait
elvégezhettem,

Hogy Krisztus Urunk szentséges testét és vé-
rét az oltáriszentségben magamhoz ve-
hettem,

Hogy bűneimnek rútsága és sokasága miatt
anyai pártfogásodból ki nem rekesz-
tettél,

Hogy minden munkámat és igyekezetemet
a te könyörgésedre Isten megáldotta,

Minden anyai kegyelmedért és jótéteménye-
dért, amelyet életemben tőled kaptam,

Minden anyai kegyelmedért és jótétemé-
nyedért, melyet annyi zarándoknak a
szent helyen nyújtottál,

Minden kegyelemért, mellyel Isten a többi
szentek felett megáldott,

Összekapcsolván hálaadásomat azzal a
hálaadással, melyet anyai pártfogáso-
dért ezideig mondott s ezután mor-
d néked a katolikus Anyaszentegyház e
földön,

Köny. ér.

Hálát adok neked irgalmas Anyám!

Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit!
 Kegyelmezz nékem!
 Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit!
 Hallgass meg engem!
 Isten báránya, ki elveszed e világ bűneit!
 Irgalmazz nékem!
 Krisztus hallgass meg minket!
 Uram irgalmazz nekünk!
 Krisztus kegyelmezz nekünk!
 Mi Atyánk Üdvözlégy

Imádság.

Íme kegyes Anyám, érkezett az óra és én képedtől búcsút veszek. Köszönöm tiszta szívemből és hálát adok mindazon kegyelmekért, melyeket nékem e szent helyen érdemem felett Istentől kegyesen kieszközöltél. Azt az egyet kérem én jóságodtól, add rám anyai áldásodat, hogy szerencsésen, minden veszély nélkül házamba visszatérhessek. Ráfael arkangyal kísérjen és őrizzen zarándokútamban, hogy egészséggel hazaérhessek. Úr Jézus Krisztus, boldogságos Szűz Mária, test szerint ugyan elválok tőletek, de lélekben itt maradok nálatok e szent helyen, szívemet hagyom itt örökös zálogul szentséges oltárodon. Szűz Anyám! őrizz meg anyai pártfogásoddal minden gonosztól s engedd, hogy ne csak itt, hanem a mennyei dicsőségben is veled együtt imádhassam és dicsérhessem édes Jézusomat. Ámen.

Búcsúzóének. *(Lehet orgona kísérettel is.)*
(Elinduláskor a főoltár előtt.)

Oh szűzek szent Szűze, hozzád siettünk,
 Gyüdi kegyhelyeden áldva tiszteltünk,

Vezérlő jóság, irgalmas Anya,
 Zarándok sereged oh segítsd haza.
 Bízunk irgalmadban, szíved kitártad,
 S könyörgő kérésünk vigaszt nyert nálad,
 Mert irgalmas vagy, hatalmad is nagy,
 Szegény bűnösnek is pártfogója vagy.
 Oh bár életünket itt végezhetnénk,
 Végső pihenésig itt tisztelhetnénk!
 Örömmel jöttünk, bánattal megyünk,
 Búcsúzás könnyével csordultig lelkünk.
 Noha szent helyednek búcsút mond ajkunk,
 De lélekedben veled holtig maradunk.
 Nem úgy búcsúzunk, hogy feledhetnénk,
 Zálogul marad itt szívünk, mint emlék.
 Míg lelkünk e földről el nem távozik,
 Szűz Anyánk, szerelmünk meg nem változik,
 Téged zeng nyelvünk, szívünk érted ég,
 Rövid földi éltünk csillaga Te légy!
 Szent helyed, Szűz Anyánk, bár itt kell hagy-
 [nunk,
 Maradjon áldásod égi vigaszunk.
 Ide útunkban Te voltál vélünk,
 Visszatértünkben is Te légy vezérünk. Ámen.

Útközben mondandó imák.

(A templom mellett, melyben az oltáriszentséget őrzik.)

Imádság.

Dicsértessék és tiszteltessék most és mindörökké
 az Úr Jézus Krisztus valóságos teste és vére az
 oltáriszentségben, aki a kenyér színe alatt csak azért
 rejtőzött el, hogy hívei annál nagyobb bizalommal

felkereshessék. Kérünk a te valóságos jelenlétedért, könyörülj rajtunk és adj kegyelmet, hogy zarándoklásunkat, amelyet mennyei Atyádnak nagyobb dicsőségére, Szűz Anyádnak pedig méltó tiszteletére érdemesen akarunk elvégezni, tiszta szándékunk szerint ájtatosan és buzgón el is végezhessek s a te Szűz Anyádnak szentelt helyen szentséges testedben méltóképen részesülhessünk. Ámen. Mi Atyánk... Üdvözlégység...

Imádság.

(Útközben a keresztfán mellett.)

Uram Jézus Krisztus! a keresztfán kiállott szenvedésedre kérünk, légy irgalmas és kegyelmes irántunk zarándoklásunkban, különösen pedig halálunk óráján. Ámen. Mi Atyánk... Üdvözlégység...

Imádság.

(Útközben a B. Szűz Anya képe előtt.)

Oh kegyes és irgalmas Anya, terjeszd ki ránk áldott kezedet s áldj meg minket szent áldásoddal zarándokútunkban s egész életünkben, hogy anyai pártfogásod alatt Isten szeretetében mindenkor buzgón és állhatatosan megmaradhassunk. Ámen. Mi Atyánk... Üdvözlégység...

Imádság.

(A szentek képe előtt.)

Istennek kiválasztott szentjei, különösen kinek tiszteletére ezen szent képet felállították, könyörögj érettünk Istennél s esedezésed által tarts távol tőlünk minden testi és lelki veszedelmet zarándoklásunkban, hogy azt jámboran befejezhessük s midőn e világból kiköltözünk, veled együtt imádhassuk és dicsérhessük a jó Istent a mennyekben. Ámen.

Hálaadás.

(Hazaérkezéskor a templomban.)

Hála ének. (Te Deum.)

1. Téged Isten! dicsérünk,
téged úrnak ismerünk.
2. Téged örök Atya Isten!
áld az egész földön minden.
3. Neked minden szent angyalok
egyek és hatalmasságok,
4. Kerub és szeráf seregek,
szüntelen így énekelnek:
5. *Szent vagy, szent vagy,*
seregek szent Istene vagy.
6. Teljesek dicsőségednek
fölségével föld és egyek.
7. Téged az apostoloknak
szent karai magasztalnak.
8. Téged a szent prófétáknak
lelkei dicsérve áldnak.
9. Téged dicsőit imádva,
a mártírok sokasága.
10. Téged a föld kerekiségén
szentegyházad *vall* és dicsér.
11. Téged áld oh véghetetlen
nagy fölségű Atya Isten.
12. S egyszülött Fiadat áldja,
kinek tisztelet és hála.
13. S a vigasztaló Szentlelket,
kitől nyerjük a kegyelmet.
14. Krisztus! dicsőség királya,
s Isten Fia! *légy* imádva.
15. Te, hogy az embert megmentsed,
szűz méhében *vettél* testet.

16. Halál fullánkját elvette,
s megnyitád nekünk a mennyet.
17. Isten jobbján ülsz az égben,
Atyádnak dicsőségében.
18. Hisszük, mint világ bírása,
jösz ítélni e világra.

Itt letérdelnek.

19. Téged azért Uram! kérünk,
légy oltalmunk légy vezérünk;
20. Kiket szent véred nagy árán
megváltottál a keresztfán.
21. Engedj részt a dicsőségben
szenteidnek seregében.
22. Üdvözüljön Uram! néped,
nyerjen áldást örökséget.
23. Légy vezére boldogságra,
légy jutalma s koronája.

Itt felállanak.

24. Mindennap dicsérünk téged,
szent nevedet áldja néped.
25. Őrizz meg ma büntől minket,
és bocsásd meg vétkeinket.
26. Könyörülj rajtunk Úr Isten!
könyörülj te hiveiden.
27. Legyen irgalmad mi rajtunk,
amint benned van bizalmunk.
28. Benned van Uram reményünk;
ne hagyj soha szégyent érnünk.

Tartalom.

- 5 lap. A gyüdi kegyhely általános leírása.
- 8 lap. Gyüd elnevezése és a kegyhely eredete.
- 12 lap. A csodatevő Mária-szobor megőrzése, gondozása és tisztelete az első kegytemplom építéséig 1000-1148. — A szenttrinitási apátság alapítása.
- 13 lap. II. Géza király hazafias aggodalmai hozzájárultak ahhoz, hogy Gyüdön kegytemplomot építsen. Szomorú kedélyállapota, melyet Boris a trónkövetelő itt Gyüd körül okozott, bizonyíték az általa épített kegytemplom létrejöttéhez. II. Géza által épített templom méretei és képzelet szerinti megrajzolása.
- 15 lap. A gyüdi csodatevő Mária-szobor áthelyezése a II. Géza által épített új templomba a főoltáron emelt trónusra s a régi kápolnácskának elrejtése az építkezés alkalmával.
- 18 lap. A siklói N. B. Asszony képe Magyarországon. II. Géza a Keresztesvitézrendnek klastromot és templomot építtet Sokolon, azaz Siklóson.
- 21 lap. A jó példa hatása. — A főnemesek temetkezési helyül választják Gyüdot, egyes magasrangúak pedig csendes és ájtatos visszavonulásra veszik igénybe.
- 23 lap. A csodatevő Mária-szobor sorsa és a kegytemplom viszontagságai a török uralom alatt.
- 29 lap. Mi történt azzal a Mária-szoborral melyet herceg Eszterházy Pál nádor csodatevőnek nevezett?

A kegyhelynek világi papok által való gondozása. — A csodatevő Mária-szobor elveszett. Megnyugtató gondolatok a kegyszobor elvesztése miatt.

36 lap. Gyüd eltérítése a kat. hitről a református vallásra. A kegytemplom elfoglalása a reformátusok által. Az új hit terjesztésének rövid vázolója. Perényi Péter és Sztárai Mihály szerepe a reformáció terjesztésében. A gyüdi jobbágyok kényszerhelyzete. Perényi Péter sírját a villám csapdossa Tőke-Terebesen. Szlavóniában a ferencesek tartották fenn a kat. ker. hitet és a gyüdi hagyományokat.

45 lap. A török uralom bukása. A gyüdi kegyhely visszavétele a reformátusoktól. A B. Szűz megjelenései.

53 lap. A reformátusoktól visszavett kegytemplom helyreállítása és a második csodatevő szobor. A sokac és bunyevác katolikusok betelepítése Gyüd vidékére.

56 lap. A rác bosszú-vérengzés Siklóson és Pécsen, a Rákóczi féle szabadságharc tartama alatt. A kat. hívők legyilkolása a siklósi templomban. A siklósi és pécsi ferences atyák és jezsuiták kegyetlen kivégzése, nemkülönben néhány világi pap leölése.

62 lap. A kegytemplom viszontagságos helyzete a rác vérengzés tartama alatt és a kegyszobor bántalmazása, megvagdálása, és vézése a siklósi templomban és átvitele Eszékre. Mi az alap oka annak, hogy a hívők kegyelettel ragaszkodnak Mária kegyzobraihoz?

69 lap. Néhai Kaputsi György pécsi kanonok kegyeletes emléke.

71 lap. A búcsújárások szünetelése a rác vérengzés után. A kegyhely látogatásának fellendülése a

B. Szűz újabb megjelenései által. Új kegyszobor elhelyezése a főoltár trónusán a római döntvény értelmében és a gyüdi szobor Eszéken marad.

77 lap. A II. Géza által épített kegytemplom kibővítése 1739-1742. Pestis járvány 1738. Batthyány Károly felgyógyulása életveszélyes betegségéből édes anyja és a B. Szűz közbenjárása által. — Miként kapta a kegykely a mostani búcsúteret és szabad térséget a templom körül? A templom kibővítésének megörökítése jelképes táblával s ennek értelmezése. Az arany és ezüst hála emléktárgyak felsorolása, melyektől II. József császár a kegytemplomot megfosztotta. — II. József császár betiltja a búcsújárásokat, de Batthyány Károly kieszközli a betiltás megszüntetését.

88 lap. A gyüdi kegyhely pápai elismerése búcsú engedélyezés által.

90 lap. Scitovszky János pécsi püspök a gyüdi búcsújáráshelyet hivatalosan is *kegyhelynek* nyilvánítja.

91 lap. A gyüdi búcsújáró napok rövid jegyzéke.

92 lap. A gyüdi gyónók és áldozók statisztikai kimutatása a világháború előtti időből.

94 lap. A gyüdi kegyhely ájtatoskodási állomásai :

1. A gyóntató udvar.

2. A kálvária.

3. A fájdalmas Szűz Anya szobra.

4. A jubileumi kereszt.

101 lap. A gyüdi kegyhely gondozói.

103 lap. A gyüdi kegyhely a világháború alatt.

105 lap. A gyüdi kegyhely a szerb megszállás alatt.

105 lap. A gyüdi kegyhely és a trianoni határvonal.

106 lap. A magyar vidékek érdeklődése és vonzódása a gyüdi kegyhelyhez.

106 lap. Gyüd néhány érdekessége.

Függelék.

A gyüdi zarándokok imái elindulásakor, útközben, a kegyhelyre érkezéskor és távozáskor, két melodikus énekszöveggel az 1801-ik évből származó „Zarándok utmutató”-ból.

Fénykép mellékletek.

Szentgyörgyvári Károly siklói fényképész ajándékai a szöveg közöttiekkel együtt:

A gyüdi kegytemplom és szentélye a kívülről hozzáépített sz. Mihály kápolnával.

A régi kis kápolnácska (aediculum) látható része a sz. Mihály kápolnában.

A befalazott kápolnácska mellett a régi sekrestyéből (jelenleg sz. Mihály kápolna) az oltár hozvezető átjáró ajtaja a főoltár mellett. . . .

A szentély déli ajtajának faragvány diszítése.

Zárszó.

Mindazoknak, akik ezen könyvecske megírásához bármiképp is segédkezet nyújtottak, a Szerző hálás köszönetét fejezi ki, azon óhajjal, hogy a B. Szűz Anya, aki az ő oltárára tett virágszálat is szívesen fogadja, jutalmazza meg őket faradozásaikért.

Gyüd, 1928. nov. 8.

KAPISZTRÁN
NYOMDA
VÁC.

